

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jasna Kovačič

Poročanje Slovenskih novic o samomorih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jasna Kovačič

Mentorica: izr. prof. dr. Melita Poler Kovačič

Poročanje Slovenskih novic o samomorih

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Zahvaljujem se svoji mentorici izr. prof. dr. Meliti Poler Kovačič za usmerjanje, pomoč in potrpežljivost pri nastajanju tega diplomskega dela. Zahvala velja tudi novinarju Domnu Malu, univ. dipl. nov., ter psihiatru in psihoterapevtu prim. Gorazdu V. Mrevljetu, dr. med., ki sta bila pripravljena odgovarjati na moja vprašanja. Hvala tudi vama, draga starša, za vso moralno in finančno podporo, ki sta mi jo nudila v minulih letih. Prav tako se želim zahvaliti svoji sestri Kseniji, ki mi je vedno stala ob strani, me razumela in podpirala pri mojih ciljih. Za vso pomoč in podporo sem hvaležna tudi teti Majdi in prijatelju Marku. In nenazadnje, hvala tebi, Darko, ker me poslušáš, mi svetuješ in me bodriš.

Poročanje Slovenskih novic o samomorih

Slovenija je med državami z največjim številom samomorov. V poglavju Samomor kot stalnica v družbi spoznavamo, kaj sploh je samomor in kaj suicidologija. Seznanimo se z opozorilnimi znaki in dejavniki tveganja za samomor. Razložimo presuicidalni sindrom in samomorilni poskus ter se dotaknemo depresije, ki velja za najpogostejši vzrok za izvedbo samomora. Pojasnimo še samomorilni količnik in pogledamo, kakšen je slovenski. Delo se osredotoča na samomor in poročanje o njem, kar še posebej prihaja do izraza v poglavju Mediji in samomor. V tem poglavju odgovarjamo na raziskovalno vprašanje, kako poročati o samomorih, da bo javnost dovolj dobro obveščena, zasebnost posameznika in njegovih bližnjih pa kljub temu zaščitena. Obenem podajamo konkretne napotke za poročanje o tej temi, kot jih navajajo strokovno-znanstvena literatura o novinarski etiki, organizacije, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov, in različni etični kodeksi. V poglavju Analiza poročanja Slovenskih novic o samomorih pa s kvantitativno analizo ocenjujemo poročanje o samomorih v Slovenskih novicah. Z analizo tudi potrjujemo tezo, da Slovenske novice ne poročajo v skladu z novinarsko etiko ter priporočili društev in organizacij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov.

Ključne besede: samomor, poročanje, Slovenske novice

Suicide reporting by the newspaper Slovenske novice

Slovenia is considered as one of the countries with the highest number of suicides. We are acquainted with suicide as such and suicidology in the chapter »Suicide as constancy in the community«. In the same chapter warning signs and suicide risk factors are introduced. Then we explain presuicide syndrome and suicide attempt. Depression which is the most common cause for committing suicide is also presented. We explicate a suicidal quotient. Finally suicidal quotient in Slovenia is checked. The research is concentrated on suicide and suicide reporting which becomes very explicit in the chapter »Media and suicide«. This is the chapter in which we are answering the research question: how to report on suicides to inform the public well enough and still protect the individuals and their families. At the same time we are giving clear and concrete instructions for reporting on this topic, as presented in professional literature, by suicide preventing organizations and according to the various codes of ethics. In the chapter »Analyses of suicide reporting by Slovenske novice« we analyze suicide reporting by the method of quantitative analyses. The results of the analyses are such as anticipated. We came to the conclusion that Slovenske novice do not report as they should. The newspaper does not follow recommendations of suicide preventing associations and organizations and finally it does not report in accordance with journalism ethics.

Keywords: suicide, reporting, Slovenske novice

KAZALO

1 UVOD	7
2 SAMOMOR KOT STALNICA V DRUŽBI	9
2.1 KAJ JE SAMOMOR?	9
2.2 RAZLIČNI POGLEDI NA SAMOMOR	11
2.2.1 ZGODOVINSKI IN KULTURNI VIDIK	11
2.2.2 MEDICINSKI VIDIK	11
2.2.3 PSIHOLOŠKI VIDIK	12
2.2.4 SOCIOLOŠKI VIDIK	13
2.2.5 EKONOMSKI VIDIK	13
2.3 PRESUICIDALNI SINDROM	14
2.4 SAMOMORILNI POSKUS ALI PARASUICID	15
2.5 DEPRESIJA	16
2.6 SLOVENIJA IN SAMOMOR	17
2.7 SVETOVNI BOJ PROTI SAMOMORU	18
2.8 PREPREČEVANJE SAMOMORA	19
2.9 ŽALOVANJE PO SAMOMORU	20
3 MEDIJI IN SAMOMOR	22
3.1 ZASEBNOST IN JAVNI INTERES	22
3.2 POSNEMOVALNI ALI WERTHERJEV UČINEK MEDIJSKEGA POROČANJA	24
3.3 SMERNICE ETIČNEGA POROČANJA O SAMOMORIH	27
3.4 KAJ PRAVIJO IZBRANI DOKUMENTI?	30
3.5 FOTOGRAFIJE	32
3.6 KAKO POROČATI O SAMOMORIH?	33
4 ANALIZA POROČANJA SLOVENSКИH NOVIC O SAMOMORIH	38
4.1 OPREDELITEV RAZISKOVALNEGA PROBLEMA	38
4.2 OPREDELITEV VZORCA	38
4.3 METODOLOGIJA	39
4.4 TEZA	40
4.5 SPREMENLJIVKE IN NJIHOVE VREDNOSTI	40
4.6 REZULTATI IN RAZPRAVA	43
5 SKLEP	52
6 LITERATURA	55
<u>PRILOGA A: INTERVJU S PSIHIATROM IN PSIHOTERAPEVTOM PRIM. GORAZDOM V. MREVLJETOM, DR. MED.</u>	61
<u>PRILOGA B: INTERVJU Z NOVINARJEM SLOVENSКИH NOVIC DOMNOM MALOM, UNIV. DIPL. NOV.</u>	67

KAZALO TABEL

TABELA 2.1: ŠTEVILO UMRLIH ZARADI SAMOMORA V LETIH 2000–2007 V SOVENIJI GLEDE NA SPOL	18
TABELA 4.1: DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA TEMO	44
TABELA 4.2: DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA PREPOZNAVNOŠT IDENTITETE	44
TABELA 4.3: DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA NAPOVED NA NASLOVNICI	45
TABELA 4.4: DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA UPORABLJENO METODO	46
TABELA 4.5: DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA VZROKE	46
TABELA 4.6: DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA POSLOVILNO PISMO	47
TABELA 4.7: DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA FOTOGRAFIJO	48
TABELA 4.8: DELEŽ PRISPEVKOV GLEDE NA INFORMACIJE O POMOČI	48

1 UVOD

Slovenija je med državami z največjim številom samomorov. Letno zaradi samomora umre več kot 500 oseb, kar je skoraj dvakrat več kot v prometnih nesrečah (Vugrinec 2007, 4). Samomor je torej del družbenega vsakdana, vsakodnevno dogajanje pa je nekaj, kar zanima novinarje. Novinarji so v službi javnosti, njej so odgovorni, zato morajo poskrbeti, da je njihovo poročanje za javnost relevantno, obenem pa se morajo zavedati, da lahko s svojim poročanjem povzročijo nepopravljivo škodo. Vsakdo je upravičen do dostojanstva in spoštovanja, zato morajo biti novinarji pri poročanju o samomorih še posebej pazljivi.

V tem diplomskem delu se bomo osredotočili na samomor in poročanje o njem. V obdobju, ko predvsem rumeni mediji širijo svoj imperij, si je smiselno zastaviti vprašanje, kako korektno poročati o tragičnih dogodkih, ki se tesno dotikajo usod posameznikov. Cilj diplomskega dela je analizirati poročanje o samomorih v Slovenskih novicah in ugotoviti, ali novinarji v tem časniku pri poročanju upoštevajo smernice etičnega poročanja, kot jih navajajo strokovno-znanstvena literatura o novinarski etiki, organizacije, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov, in različni etični kodeksi. Zanimalo nas bo predvsem, ali Slovenske novice sledijo etičnim standardom, če jim, pa v kolikšni meri. Poskušali bomo najti odgovor na raziskovalno vprašanje, kako poročati o samomorih, da bo javnost dovolj dobro obveščena, zasebnost posameznika in njegovih bližnjih pa kljub temu zaščitena, preverili pa bomo tudi tezo, da Slovenske novice ne poročajo v skladu z novinarsko etiko ter priporočili društev in organizacij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov.

V poglavju Samomor kot stalnica v družbi nas bo zanimalo, kaj je samomor ali suicid in kaj suicidologija. Spoznali bomo opozorilne znake in dejavnike tveganja za samomor, ta pojav pa bomo osvetlili iz več zornih kotov: zgodovinskega, kulturnega, medicinskega, psihološkega, sociološkega in ekonomskega. Seznanili se bomo tudi s presuicidalnim sindromom in samomorilnim poskusom ali parasuicidom. Dotaknili se bomo še depresije, ki velja za najpogostejši vzrok za izvedbo samomora. Omenimo še, da v delu ne bomo ločevali med vzroki in povodi, pač pa bomo govorili samo o vzrokih. Vzroki so običajno kompleksni in jih je lahko več, povod pa je tisti sprožilni faktor, ki dejansko pripelje do samega dejanja. V tem poglavju bomo pojasnili tudi samomorilni količnik in

njegovo vlogo pri preučevanju samomora ter pogledali, kakšen je slovenski samomorilni količnik. Na koncu pa bomo nekaj besed namenili še preprečevanju samomora, in sicer tako na ravni posameznika kot tudi družbe.

V naslednjem poglavju, ki nosi naslov Mediji in samomor, nas bo zanimala meja med pravico do zasebnosti in pravico do obveščenosti, s čimer bomo tudi poskušali odgovoriti na raziskovalno vprašanje, kako poročati o samomorih, da bo javnost dovolj dobro obveščena, zasebnost posameznika in njegovih bližnjih pa kljub temu zaščiten. Poudarili bomo pomen novinarjevega notranjega etično-moralnega kompasa in navedli napotke, kako naj novinar ravna, ko se znajde v vlogi poročevalca o samomorih. Izpostavili bomo vlogo dvojne žrtve, ko lahko mediji s svojim poročanjem povzročijo, da žrtev ni le žrtev prvotnega dogodka, ampak tudi žrtev medijev. Predvsem pa bomo poskušali poudariti, kako pomembno je, da novinar pri poročanju pazi, da oseba ohrani svoje dostojanstvo tudi po smrti. Spoznali bomo tudi posnemovalni ali Wertherjev učinek medijskega poročanja o samomorih na posameznike.

V četrtem poglavju Analiza poročanja Slovenskih novic o samomorih pa bomo s pomočjo kvantitativne analize preverili tezo, da Slovenske novice ne poročajo v skladu z novinarsko etiko ter priporočili društev in organizacij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov. Preučevani vzorec je rezultat polletnega prebiranja Slovenskih novic in zbiranja prispevkov o samomoru, zato menimo, da je dovolj reprezentativen, da lahko iz njega sklepamo na splošno uveljavljen način poročanja Slovenskih novic o samomorih. Rezultate bomo nazorno prikazali in jih razložili, na koncu pa bodisi potrdili bodisi ovrgli preučevano tezo.

To delo bo predstavilo, kako Slovenske novice poročajo o samomorih, obenem pa bo nakazalo smernice poročanja o samomorih, ki naj bi bile vodilo *vsakega* medija, ko gre za poročanje o tako občutljivem dogodku, kot je samomor.

2 SAMOMOR KOT STALNICA V DRUŽBI

Samomor je sestavni del družbenega dogajanja. V ljudeh vzbuja mešane občutke – strah in zaničevanje, obsojanje in neodobravanje, sočustvovanje in obžalovanje ... Je nekaj, o čemer se ne govori veliko, po drugi strani pa sproža številna vprašanja, s katerimi se tako laiki kot strokovnjaki ukvarjajo že stoletja. Samomor je obremenjen z dolgoletno tradicijo preganjanja, nerazumevanja ali ignoriranja, v zgodovini je bil proglašen za greh, truplo posameznika, ki je umrl zaradi samomora, ni smelo biti pokopano znotraj pokopališkega obzidja in so ga lahko celo iznakazili, svojece pa razdedinili in stigmatizirali (Tekavčič Grad 2003, 159). V večini družb torej nosi oznako nečesa nesprejemljivega, obstajajo pa tudi družbe, v katerih je deležen celo občudovanja.

2.1 Kaj je samomor?

Samomor ali suicid velja za »specifično človeški pojav« (Milčinski 1985, 78). Navidezno podobni samouničevalni pojavi pri živalih niso bili potrjeni kot oblike samomorilnega vedenja. Samomorov je več vrst in čeprav jih lahko enotno opredelimo kot namensko jemanje lastnega življenja, ki se konča s smrtjo, se moramo zavedati, da ta definicija ne zajame vseh oblik samomora – pri ideološkem samomoru na primer jemanje lastnega življenja ni primarni motiv (Marušič in Zorko 2003, 10). Belovičeva (1999, 5) trdi podobno, ko pravi, da »samomor običajno definiramo kot dejanje, s katerim se človek usmrti«. Samomor lahko opredelimo tudi kot »načrtovanje, odločitev in uresničitev načrta, da človek sam zaključi svoje življenje« (Gostečnik in drugi 1999, 165). Milčinski (1996, 373) opredeljuje samomor kot »dejanje, s katerim človek sam in namenoma povzroči svojo smrt«.

Pri samomoru naj bi bil prisoten boj med dvema željama, kar so potrdili tisti, ki so poskušali storiti samomor – kljub krizi brezizhodnosti sta še vedno prisotni obe želji, tako želja živeti kot tudi želja umreti (Gostečnik in drugi 1999, 165). Samomor in samomorilno vedenje preučuje suicidologija. Gre za vedo, ki se ukvarja z raziskovanjem in preprečevanjem samomora kot individualnega in družbenega pojava. Suicidologija preučuje dejavnike, vzorce in mehanizme samomorilne ogroženosti ter se neločljivo srečuje z avtoagresijo, klicem na pomoč in razdvojenostjo (Prestor 2006, 13).

Najpogostejši vzrok za samomor je depresija, vendar ne smemo pozabiti na številne druge dejavnike tveganja za samomor (Marušič in Zorko 2003, 17–19):

- **duševna motnja** (še posebej depresija, odvisnost od alkohola in shizofrenija),
- **višja starost**,
- **neporočni stan** (ločeni in ovdoveli so bolj ogroženi kot samski),
- **neugodno družbeno okolje** (odsotnost asertivne skrbi za osebe s kronično duševno motnjo, visoka stopnja brezposelnosti, nizek dohodek na prebivalca, pogostost ločitev, odsotnost skupin za samopomoč, visoka stopnja kriminala ...),
- **čas** (največ samomorov se zgodi spomladi, ko se pojavijo izrazitejše razlike med osamljenimi in tistimi, ki se lahko spomladi intenzivneje družijo, najpogostejši dan za samomor pa je ponedeljek – izjema je Izrael, kjer je največ samomorov v nedeljo, ki pri njih pomeni začetek delovnega tedna z vsem pridruženim tveganjem).

Milčinski (1985, 129) navaja, da so samomorilno ogrožene naslednje skupine: stari ljudje, toksikomani, neozdravljivi kronični bolniki, ljudje, ki doživljajo krize v zakonu in ljubezenskem razmerju, preganjani zaradi rasnih, verskih ali političnih razlogov, begunci, delinkventi, ljudje v hudi socialni krizi (posebno po nenadnem finančnem zlomu), ljudje, ki se selijo iz vasi v mesto, sorodniki tistih, ki so storili ali poskušali storiti samomor, ljudje, ki so povzročili avtomobilsko nesrečo, še posebno pa ljudje, ki so že poskušali storiti samomor.

Na svetu umre zaradi samomora vsako leto približno milijon ljudi, vendar gre zgolj za oceno, saj v mnogih predelih sveta registracije samomora in samomorilnega poskusa ni ali pa je netočna. Ta številka naj bi v prihodnosti še narasla. Svetovna zdravstvena organizacija na podlagi današnjih trendov samomora ocenjuje, da bo do leta 2020 zaradi samomora umrlo približno milijon in pol ljudi, desetkrat več pa jih bo samomor poskušalo storiti, tako da se bodo vsako minuto zgodili trije samomori, vsaki dve sekundi pa en samomorilni poskus (Marušič in Zorko 2003, 10).

Samomor je, kot pravi Keber (2003, 4), javnozdravstveni problem, ki se tiče celotne javnosti. Roškarjeva in Šmageljeva (2003, 5) pa menita, da je samomor nacionalni problem in preprečevanje samomora nacionalna prioriteta.

2.2 Različni pogledi na samomor

Samomor spremlja družbo od nekdanj in predstavlja neke vrste stalnico v družbenem dogajanju. Tako so vprašanja, ki se pojavljajo v zvezi s tem pojavom, nekaj pričakovane. Samomor lahko osvetlimo iz različnih zornih kotov – zanima nas lahko, kakšni so pogledi na ta pojav skozi čas in v različnih družbah, kakšna je povezanost dednosti in okolja, kateri so psihološki in sociološki dejavniki tveganja za nastanek samomora in kako samomor vpliva na družbo v ekonomskem smislu. V nadaljevanju bomo tako samomor osvetlili z zgodovinskega, kulturnega, medicinskega, psihološkega, sociološkega in ekonomskega vidika.

2.2.1 Zgodovinski in kulturni vidik

Samomor je del družbenega dogajanja. V nekaterih družbah je eden najhujših moralnih prestopkov, v drugih dopuščen v izjemnih okoliščinah, v tretjih pa celo zaželena oblika vedenja. Marušič in Zorkova (2003, 10) opisujeta, da so stari Perzijci samomor šteli med najhujše moralne prestopke, pri starih Rimljanih je bilo življenje temeljna dolžnost do države, zato so samomor dopuščali le v izjemnih primerih, ko so bogovi zahtevali daritveno žrtev, kasneje pa se je začelo na samomor gledati nekoliko bolj liberalno, za kar je bil kriv vpliv grške filozofije, ko je samomor veljal za zakonitega, če je posameznik pred samomorom dosegel odobritev pristojnih oblasti.

Eskimi odobravajo samomor le pri starejših pripadnikih skupnosti, ki na ta način omogočijo večjo verjetnost preživetja mlajšim, indijski izraz sati pa označuje žensko, ki se da zažgati s pokojnim soprogom in s tem družbi sporoči, da mu je bila dobra žena (Marušič in Zorko 2003, 10). V Indiji so vedno strpno gledali na samomor, saj naj bi bila najlepša žrtev bogovom življenje samo, na Japonskem pa obstaja natančna klasifikacija z ustreznim poimenovanjem različnih vrst samomorov glede na okoliščine, v katerih se človek odloči za to dejanje (Milčinski 1985, 56). Za Japonce je namreč samomor v določenih okoliščinah še vedno častna dolžnost (Lamovec 2005, 403).

2.2.2 Medicinski vidik

Ta vidik raziskuje povezavo med genomom in enviromom. Genom zajema vse gene v kromosomih organizma, envirom pa predstavlja okolje. Pri preučevanju genetskega

nagnjenja k samomoru nikakor ne smemo izključiti dejavnikov iz okolja. Okolje vpliva na genom tako, da sproži vpliv nekaterih genetskih dejavnikov, vpliv drugih pa umiri ali pa zadrži, pojasnjuje Marušič (2003, 24) in dodaja, da pojem enviro ali okolje obsega vse vplive in dražljaje, ki v dani situaciji delujejo na posameznika. Samomorilno tveganje je torej povečano, ko gre za samomor v družini in ko obstaja določena genetska nagnjenost k vedenju, ki vodi do samomora, kljub temu pa ne moremo trditi, da obstaja nekakšen gen za samomor (Marušič 2003, 22–23).

Marušič (2003, 25) ugotavlja še, da genetski dejavniki, pridobljeni ob spočetju, niso nekaj togega in vnaprej določenega. Prepričan je, da se nekateri genetski dejavniki izrazijo samo v določenih okoljih, podobno pa je tudi okolje zaznano in aktivno soudeleženo le pri nekaterih genetskih strukturah. »Skratka, genom in enviro se prepletata na različne načine in težko je govoriti deterministično o vplivu enega ali drugega« (Marušič 2003, 25).

2.2.3 Psihološki vidik

Ta vidik je tisti, ki na samomor gleda kot na odraz povezave med telesom in duševnostjo. Roškarjeva (2003, 30–31) pravi, da situacija, ki vsebuje tri komponente – poraz, nezmožnost umika in odsotnost rešilnih dejavnikov, največkrat sproži občutke brezupa, ta pa je ključna značilnost samomorilno ogroženih posameznikov in dejavnik, v katerem se razlikujejo depresivne osebe, ki storijo samomor, od tistih oseb z depresijo, ki ga ne storijo. Meni, da čeprav je depresija najpogostejši vzrok za samomor, ni mogoče reči, da bo vsaka oseba, ki boleha za depresijo, storila samomor. Ključni dejavnik je doživljanje obupa, brezupa in vsega, kar se iz tega razvija (Roškar 2003, 31). Depresivne samomorilne osebe se od depresivnih oseb, ki niso samomorilne, razlikujejo v treh bistvenih lastnostih: samomorilne osebe so bolj dovzetne za življenjske dogodke, ki signalizirajo znake poraza, imajo občutek, da so ujete v neki situaciji, in ne zaznavajo rešilnih dejavnikov (Roškar 2003, 31).

Poleg brezupa in depresije igrata pomembno vlogo pri razvoju samomorilnega vedenja tudi agresivnost in impulzivnost, ki spadata med najpomembnejše dejavnike za večje tveganje za samomor, na stopnji, ko ima posameznik izdelan samomorilni načrt, pa sta pomembna dejavnika tveganja, ki odločata o posameznikovi nadaljnji usodi (Roškar

2003, 34). Kombinacija agresivnosti in impulzivnosti zelo verjetno pripelje do samomora. Drugače pa je pri osebi, ki kaže samomorilno vedenje in je impulzivna, ni pa agresivna: v tem primeru je nedovršen samomorilni poskus verjetnejši od dovršenega samomora, saj manjka agresivna komponenta (Roškar 2003, 35).

2.2.4 Sociološki vidik

Sociologija se s samomorom ukvarja s stališča družbe in poskuša poiskati družbene dejavnike tveganja za nastanek samomora. Zanima jo, kako sta samomor in družba povezana med seboj, kako vplivata drug na drugega. Samomor nam predstavlja skozi družbene oči, posebno pozornost pa namenja iskanju varovalnih dejavnikov okolja – družine, šole, delovnega okolja, odnosa med spoloma, religije.

Sociologija je bila prva disciplina, ki je začela samomorilno vedenje znanstveno preučevati, za kar gre zasluga Emilu Durkheimu, vendar pa so se raziskovalci s tem pojavom ukvarjali že prej. Naslov Durkheimovega dela je Samomor, izšlo je leta 1897 in velja za eno temeljnih klasičnih družboslovnih del, vzroke za samomorilno vedenje pa išče v negativnih učinkih modernizacije. Durkheim je prišel do sklepa, da je stopnja samomorilnosti v veliki meri odvisna od kakovosti posameznikove vključenosti v skupnost, v družbo, saj je posameznik bolj izpostavljen in s tem tudi ogrožen, če je vzajemnosti manj (Potočnik 1999, 12).

Durkheimova teorija samomora je kasneje služila kot izhodišče najrazličnejšim raziskovalcem. Ti so večinoma testirali posamezne vidike Durkheimove teorije ali pa so poskušali dopolniti njegove koncepte (Cukut 2006, 36). Sodobni pogledi na samomor pa predpostavljajo, da ga določajo številni dejavniki, zaradi česar ga je treba obravnavati multidisciplinarno, vendar se zdi, da je Durkheimova razlaga samomorilnosti še danes ena najbolj uveljavljenih (Cukut 2006, 41).

2.2.5 Ekonomski vidik

Ekonomija se s samomorom ukvarja v okviru financ – tehta stroške in koristi posameznikovega življenja in ugotavlja, da samomor za družbo predstavlja izgubo. Če posameznikovo življenje vrednotimo po njegovi proizvodnji, potem je v posameznih življenjskih obdobjih ekonomska vrednost različna, predpostavlja pa se tudi, da vsaka

generacija vrne družbi tisto, kar jo je stala (Šešok 2003, 53). V otroštvu ekonomska vrednost življenja narašča, ker družba v obdobju šolanja vlaga v posameznika, najvišjo vrednost pa doseže v začetku produktivnega obdobja, medtem ko na sredini produktivnega obdobja, okoli 45. leta starosti, pade na ničlo in je enaka njegovi potrošnji (Šešok 2003, 53).

Ekonomski vidik preučevanja samomora se torej ukvarja z izgubo, ki jo družba utрпи zaradi posameznikove prezgodnje smrti. Gre za izgubo bruto domačega proizvoda, ki bi ga posameznik ustvaril, če ne bi prezgodaj umrl (Šešok 2003, 53). Samomor pomeni za državo ne le izgubo osebe v njenih najbolj produktivnih letih, temveč tudi finančno breme in strošek (Roškar in Šmagelj 2003, 6).

2.3 Presuicidalni sindrom

Erwin Ringel je znan po natančnem opisu presuicidalnega sindroma, ki je kasneje med suicidologi postal znan tudi kot Ringlov presuicidalni sindrom (Tekavčič Grad 2004, 8). Ringel (2004, 15) opredeljuje presuicidalni sindrom kot stanje, ko se posameznik znajde v slepi ulici, pride do eksistenčne krize in se mu zdi samomor edini izhod. Gre za sindrom, ki pred odločitvijo nastane pri večini ljudi, ki razmišljajo o samomoru (Tekavčič Grad 2004, 9).

Ringel (2004, 35–67) presuicidalni sindrom deli na tri med seboj povezane komponente – **zoženje, agresivno zavrtost in avtoagresijo** ter **samomorilne fantazije**:

- pri zoženju gre za samomorilno zoženje v smislu negativnosti, temačnosti in pesimizma (pojavijo se lahko enoličnost vedenja, delna ali popolna izolacija, zavračanje splošno sprejetih vrednot ...);
- agresivna zavrtost je odločilnega pomena pri obračanju agresije proti samemu sebi ali avtoagresije, do katere ne pride samo zato, ker ima posameznik za sproščanje agresije na voljo le samega sebe, ampak tudi zato, ker se želi zaradi svoje agresije kaznovati;
- samomorilne fantazije pa delimo na aktivne, torej tiste, s katerimi se posameznik namerno ukvarja, in pasivne, ki ga obhajajo nenamerno in celo proti njegovi volji ter ga vedno bolj obvladujejo.

Če ugotovimo prisotnost zoženja, ki velja za osnovo presuicidalnega sindroma, smo potrdili predpostavko, da pri posamezniku obstaja možnost samomora, o akutni

nevarnosti pa govorimo, ko se zoženju pridružita še zavrta agresija in težnja, da bi to agresijo obrnil proti sebi (Ringel 2004, 124).

2.4 Samomorilni poskus ali parasuicid

O samomoru ali suicidu, kot smo že pojasnili, govorimo, ko se posameznikovo življenje konča s samomorom, o samomorilnem poskusu ali parasuicidu pa, ko je dejanje zastavljeno, a ne dokončano. Spremljanje posameznikov, ki že imajo za seboj samomorilni poskus, je pokazalo, da jih samomor vendarle ogroža, verjetnost, da bodo navsezadnje le končali s samomorom, pa je bistveno večja kakor pri prebivalstvu nasploh (Milčinski 1985, 134). Pri samomorilnem poskusu gre bolj za težnjo po klicu na pomoč kot težnjo po smrti, pri samomoru pa je drugače, pojasnjuje Milčinski (1985, 92). Samomorilni proces je primarno vedno antinomično dogajanje, ki združuje v življenje obrnjen klic na pomoč z neposredno težnjo v smrt (Milčinski 1985, 224). Ta antinomičnost samomorilnega odločanja ali razdvojenost med težnjo po smrti in zrenjem v življenje pa je prisotna v vsaki samomorilno ogroženi osebi (Prestor 2006, 13).

Nad samomorilnimi poskusi nimamo pravega pregleda, veliko jih sploh ne pride v statistiko. Zato so podatki, ki jih imamo o razširjenosti in značilnostih samomorilnega poskusa, veliko manj zanesljivi od tistih o dovršenem samomoru (Milčinski 1985, 92). Razlog lahko najdemo tudi v tem, da samomorilno ogroženi posamezniki pogosto ne poiščejo pomoči v zdravstveni ustanovi, ki je edini kraj, kjer je evidentiranje tega pojava upravičeno in izvedljivo, težavno pa je tudi postavljanje meje med samomorilnim poskusom in samopoškodbo, katere namen ni usmrnitev samega sebe (Milčinski 1985, 92). Ko že govorimo o samomorilnem poskusu, naj opozorimo na samopoškodbo, ki se od samomorilnega poskusa razlikuje v tem, da ne predstavlja neposredne grožnje življenju. Posameznik se poškoduje, ker čuti potrebo po tem, samopoškodba pa mu prinese olajšanje in vzbuja krivdo obenem (Lamovec 2005, 407).

Počivavšek (2007, 13) opredeljuje samomorilni poskus tudi kot nekaj preračunljivega: posameznik se telesno poškoduje s ciljem, da bi pri drugih nekaj dosegel ali celo izsilil, pri čemer njegov cilj ni storiti samomora, temveč doseči zastavljeni cilj. Tak človek v resnici ne želi umreti, ampak išče pozornost – želi si, da bi drugi opazili njegove težave,

samomorilni poskus pa je način, s katerim želi opozoriti nase ali spremeniti obnašanje ljudi v svoji okolici (Počivavšek 2007, 20). Conger (1985, 102) pa je prepričan, da je treba tudi navidezne samomorilne poskuse jemati resno, saj so klic na pomoč. Sklenemo torej lahko, da obstajajo resna samomorilna dejanja in preračunljiva dejanja, s katerimi želi oseba opozoriti nase, vendar je tudi pri preračunljivih prisotna določena težnja v smrt (Prestor 2006, 13). Zato je pomembno zavedanje, da je treba vsako napoved samomora vzeti resno. Prepričanje, da človek, ki govori, da bo storil samomor, tega ne bo storil, je nevarno (Conger 1985, 103).

Samomorilnih poskusov je precej več kot samomorov, po oceni Svetovne zdravstvene organizacije jih je od deset- do petnajstkrat več kot samomorov, sicer pa je samomor pojav, ki zadeva zlasti moške in stare ljudi, samomorilni poskus pa je bistveno pogostejši pri mladih osebah ženskega spola (Milčinski 1996, 374). Med mladimi je prisotnih več samomorilnih poskusov kot samomorov (Lenné 1978, 136). Kljub temu pa lahko rečemo, da je pogostost samomorilnih poskusov zavita v tančico skrivnosti – o razširjenosti tega pojava lahko zaradi nepopolnih podatkov le ugibamo.

2.5 Depresija

Počivavšek (2007, 18) pojasnjuje, da je posebno pozornost treba nameniti bolezenski depresivnosti, saj je najhujša posledica depresije samomor, in dodaja, da poskušajo ženske storiti trikrat več samomorov kot moški, vendar moški samomor v več primerih tudi dovršijo, večje število samomorilnih poskusov pri ženskah pa pripisuje depresivnosti, ki naj bi bila pri ženskah pogostejša kot pri moških. Po nekaterih podatkih je depresiven že vsak dvajseti človek, približno vsak šesti v svojem življenju kdaj zbolijo za depresijo in še: ženske zbolijo dvakrat pogosteje kot moški (Vatovec Einspieler 2007, 22). Pri depresivnem bolniku je tveganje za samomor vsaj tridesetkrat večje kot sicer (Zajec 2006, 2).

Ko pri nekom prepoznamo samomorilne znake, mu ponudimo pomoč in pojdimo z njim k zdravniku. Tudi družinski zdravnik nam lahko predpiše ustrezna zdravila, čeprav strokovnjaki menijo, da je najustreznejša terapija, ki vključuje tako zdravila kot tudi pogovor. Fizična aktivnost predstavlja odlično antidepresivno sredstvo, predvsem pa je pomembno, da ogroženi osebi stojimo ob strani. Sestavni del zdravljenja je tudi

premagovanje negativnega razmišljanja, ki je značilno za ljudi z depresijo, in načrtno ukvarjanje z dejavnostmi, ki so za posameznika prijetne in spodbudne, navaja Vatovec Einspielerjeva (2007, 22). »Pogovor s samomorilnim človekom mora zadeti pravi ton. Sočustvovanje s človekom v krizi naj ne bo naivno tolaženje, temveč iskrena pripravljenost, da skupaj z njim trezno presodimo težavnost položaja in poiščemo izhod«, svetuje Milčinski (1985, 132).

Bohak (1999a, 38) je prepričan, da je vsakdo kdaj že pomislil na lastno prekinitev življenja, vendar je to trenutno doživetje, ki se ga da preseči. Po pogovoru s samomorilno ogroženim posameznikom moramo biti pozorni na to, da takega posameznika ne prepustimo samega sebi – še ga moramo spremljati oziroma ga predati drugemu na ustrezen način (Milčinski 1985, 132–133). Ljudje pa se v stiski ne zatečejo samo k uradni medicini in zdravstvenim delavcem, marsikdo se obrne na duhovnika. Počivavšek (2007, 34) zato opozarja, da je osnovna naloga teologa in pastoralnega delavca pokazati pot človeku, ki tava v temi, podati roke ljudem, ki jih preganjajo mračne misli, jih potolažiti in znova postaviti na noge.

2.6 Slovenija in samomor

Slovenija je med državami z največjim številom samomorov. Letno umre okrog 19.000 oseb, med njimi okrog 600 zaradi samomora (Belovič 1999, 5). Leta 1980 smo prvič presegli 600 samomorov na leto (Marušič in Zorko 2003, 12). Leta 2000 pa je število samomorov padlo pod 600 na leto, leta 2007 celo pod 500 (glej Tabelo 2.1). Kljub tako visokim številkam Slovenija nima nacionalnega programa za preprečevanje samomora, čeprav bi ga glede na razširjenost samomorilnosti nujno potrebovali.

Pri Slovencih prevladuje obešenje (62 %), nato sledita utopitev in zastrupitev (po 10 %) ter ustrelitev (7 %), poleg obešenja se med moškimi največkrat pojavlja ustrelitev, med ženskami pa zastrupitev (Prestor 2006, 12). Povprečna starost posameznika, ki umre zaradi samomora, je 50 let, starostni razpon je med 10 in 90 let (Večer 2007, 17). Vsaj 28 % oseb, ki v Sloveniji umrejo zaradi samomora, ima potrjeno pridruženo duševno motnjo, povezano z uživanjem alkohola (Marušič in Zorko 2003, 16). Ciroza jeter je kot vzrok smrti med Slovenci takoj za samomorilnostjo (Bohak 1999a, 30). Alkoholizem je

tesno povezan s samomorilnim procesom in neredko celo sproži samomorilno dejanje (Milčinski 1985, 108).

Tabela 2.1: Število umrlih zaradi samomora v letih 2000–2007 v Sloveniji glede na spol

Leto	Moški	Ženske	Skupaj
2000	433	155	588
2001	459	122	581
2002	433	107	540
2003	440	122	562
2004	370	142	512
2005	391	112	503
2006	415	114	529
2007	335	99	434

Vir: Statistični urad Republike Slovenije.

Samomorilni količnik označuje število samomorov na 100.000 prebivalcev in Slovenija je ena izmed držav z najvišjim samomorilnim količnikom. V 20. stoletju je prišlo do porasta statističnih podatkovnih baz, ki zbirajo podatke o smrtnosti zaradi samomora (Cukut 2006, 47). Tako so samomorilni količniki danes zanesljivejši zaradi popolnejšega zajemanja samomorov (Milčinski 1985, 31). V Sloveniji podatke o samomorilnosti zbirajo na Statističnem uradu Republike Slovenije, na Inštitutu za varovanje zdravja in na Psihiatrični kliniki v Ljubljani (Cukut 2006, 47). Največje število samomorov v Sloveniji se zgodi v celjski regiji, kjer zaradi samomora umre več kot sto ljudi na leto: raziskava za petnajstletno obdobje (1985–1999), ki so jo izvedli na Zavodu za zdravstveno varstvo Celje, potrjuje veliko obremenjenost prebivalcev regije Celje s samomorom, saj je bil samomorilni količnik v regiji Celje ves čas višji kot slovenski (v povprečju 36,4 proti 30,6) (Konec Juričič 2001).

2.7 Svetovni boj proti samomoru

Erwin Ringel in Norman Farberow sta leta 1961 na Dunaju ustanovila Mednarodno organizacijo za preprečevanje samomora, v kateri so združeni strokovnjaki z vseh celin, glavni cilj organizacije pa je uveljaviti enotno doktrino preučevanja in preprečevanja samomora (Tekavčič Grad 2004, 8). Gre za nevladno organizacijo, v kateri sodelujejo

profesionalci in prostovoljci iz več kot 50 držav (International Association for Suicide Prevention 2009). Organizacija vsaki dve leti priredi svetovni kongres o samomoru in samomorilnem poskusu, od leta 2003 pa vsaka država članica organizira dan preprečevanja samomora (Tekavčič Grad 2004, 8). Svetovni dan preprečevanja samomora je 10. september.

Registracija samomora je v razvitih državah precej zanesljiva, drugače pa je pri spremljanju samomorilnih poskusov, kjer se dejanskega stanja ne da zanesljivo dognati, saj se vodi le evidenca ljudi, ki so bili sprejeti na zdravljenje v zdravstveno ustanovo (Milčinski 1996, 373).

2.8 Preprečevanje samomora

Samomor je postal pogost način »reševanja težav«. »V našem prostoru je samomorilni pobeg iz življenja tako pogost in že kar vsakdanji, da postaja ne le vsakdanji, marveč tudi že kar vsiljiv vzorec vedenja, močna skušnjava za človeka, ki se sooča z določenimi težavami in krizami. Namesto da bi bile te izziv za napor in novo kvaliteto življenja, so razlog za kapitulacijo« (Potočnik 1999, 14). Po Potočnikovem (1999, 16) mnenju si je treba privzgojiti zavest, da živeti pomeni marsikdaj tudi potrpeti. Da se človek v svojem življenju ne more izogniti trpljenju, uči tudi vera (Počivavšek 2007, 27). Mnogi verjamejo v moč vere in so prepričani, da lahko deluje kot varovalni dejavnik.

Samomorilno ogroženi posamezniki so sestavni del družbe in tako je povsem mogoče, da so prisotni tudi v našem življenju. Zelo pomembno je, da znamo prepoznati opozorilne znake, saj lahko tako komu rešimo življenje. Bohak (1999b, 21–23) opozarja na siva in črna oblačila, opuščanje telesne nege, zanemarjeno bivalno okolje, poglede v prazno, monotono govorico, nespečnost, občutja brezupa in nemoči, čustveno otopelost. Nevarnost predstavljajo tudi prazniki – dan mrtvih, božič, silvestrovo, nevarnejša od zime pa je pozna pomlad, pojasnjuje Bohak (1999b, 24) in dodaja, da naštetih znaki niso nevarni, dokler nastopajo posamično, ko pa se začenjajo pojavljati hkrati, so lahko znamenje resne ogroženosti.

Za najboljšo preventivo samomorilnega dejanja veljajo pogovor, pravočasna skrb in ukrepanje. Vatovec Einspielerjeva (2007, 22) pa poudarja še pomen skupin za

samopomoč, za katere piše, da niso namenjene terapiji, pač pa se vanje vključujejo posamezniki, ki so že v obravnavi pri osebnem zdravniku, psihiatru ali drugih strokovnjakih, sodelovanje v skupini pa lahko posameznikom povrne samozavest in vstop v družbo. Pomembne so tudi telefonske linije, na katere se lahko obrnejo ljudje v stiski. V okviru Psihiatrične klinike v Ljubljani tako od leta 1980 deluje anonimni Klic v duševni stiski, prvi telefon za svetovanje pri nas (Klic v duševni stiski 2008).

»Preprečevanje samomora mora zajeti vse skupine, od mnogoštevilnih oseb z nizkim tveganjem do maloštevilnih oseb z visokim tveganjem za samomor«, menita Marušič in Zorkova (2003, 19). Samomor je mnogokrat zelo predvidljiv, zato je treba o velikem številu samomorov v slovenski družbi javno spregovoriti, vzpostaviti učinkovito komunikacijo med zdravniki in vsemi, ki so v neposrednem stiku z osebami s težavami in duševnimi motnjami, ter poskrbeti za izobraževanje zdravstvenega in drugega ustreznega osebja, ozaveščanje laične javnosti in druge učinkovite instrumente v preventivi (Roškar in Šmagelj 2003, 5).

Poseben pomen pri preprečevanju samomoru pa ima, kot kažejo rezultati, gotlandska študija. Na Inštitutu za varovanje zdravja poudarjajo, da bi se veljalo zgledovati po gotlandski študiji, ki je dobila ime po švedskem otoku Gotland, kjer so projekt prvič izvedli, in je postala primer učinkovitega preprečevanja samomorov (Zajec 2006, 2). Z izobraževanjem družinskih zdravnikov, ki so jih poučili, kako pravočasno prepoznati depresijo in pravilno ukrepati, so uspeli stopnjo samomorilnosti znižati za polovico, piše Zajčeva (2006, 2).

2.9 Žalovanje po samomoru

Izgubiti bližnjega je tragičen dogodek. Pri žalujočih se pojavijo občutki krivde in vprašanja, kako bi lahko samomor ljube osebe preprečili. Kajti ko ta naredi zadnji korak, morajo žalujoči narediti prvega – zanje se začne dolgotrajno obdobje žalovanja, samotrpinčenja in praznine. Za marsikoga se življenje ustavi, marsikdo ne zmore več sam, ker je vrtinec krivde premočan. »Žalujoči se pogosto počuti zavrnjenega, neljubljenega, nevrednega, saj se je umrl očitno raje odločil za smrt, kot pa da bi izbral življenje in ostal z njim« (Tekavčič Grad 2003, 160). Tekavčič Gradova (2003, 157) opisuje žalovanje kot »homeostatski proces, ki omogoči žalujočemu, da miselno in

čustveno obnovi odnos z umrlim, se odzove na izgubo, se nanjo adaptira in nato nadaljuje s svojim življenjem».

Samomor je že stoletja v večini kultur družbeno nesprejemljivo dejanje, negativnim odzivom okolice pa so po samomoru izpostavljeni predvsem družinski člani in prijatelji. Zanje je to izjemno travmatična izkušnja, zaradi katere lahko zapadejo v globoka občutja žalosti, ki se lahko stopnjujejo v depresijo in vodijo celo v odločitev za smrt. Zato je pomembno, da lahko žalujoči po samomoru bližnjega poiščejo pomoč. Pri posameznem samomoru naj bi bilo v povprečju namreč prizadetih najmanj pet bližnjih (Tekavčič Grad 2004, 11).

3 MEDIJI IN SAMOMOR

Nekateri novinarji včasih, ko odkrijejo zanimivo zgodbo, pozabijo na vprašanje, ali je za javnost sploh relevantna. Vidijo le še dobro zgodbo. Morda zaradi podrejanja oglaševalcem in pritiskov lastnikov pozabijo na etično plat te zgodbe. Njihov temeljni cilj je ustvariti »dobro zgodbo«, ki jo bo opazil čim širši krog občinstva. Pri objavljanju podrobnosti o okoliščinah nekega dogodka in ljudeh, ki so vanj vpleteni, se sklicujejo na javni interes. Toda zgodi se, da javnost seznanjajo tudi s podrobnostmi, ki zanje niso bistvene, in zgodba postane cenena namesto dragocena.

Samomor je zelo občutljiv dogodek, ki je bil v preteklosti v našem družbenem okolju deležen velike mere zaničevanja, po svoje pa se nanj še danes gleda obsojajoče. Toda novinar se mora zavedati, da posameznik, ki je umrl zaradi samomora, ne more ničesar več povedati v svoj zagovor, ugled tistega, ki je ostal pri samomorilnem poskusu, lahko utrpí nepopravljivo škodo, sorodniki in prijatelji pa se spopadajo z občutki krivde in obsojanjem s strani okolice. Zato je pomembno, da novinar s svojim poročanjem ne povzroča dodatne škode. V tem poglavju bomo poskušali podati napotke, kako naj novinar poroča, da bo javnost dovolj dobro obveščena, zasebnost posameznika in njegovih bližnjih pa kljub temu zaščiten.

3.1 Zasebnost in javni interes

Zasebnost je pravica in potreba vsakega posameznika, zato je pomembno, da mediji to spoštujejo in ne posegajo v posameznikovo zasebnost, če to ni potrebno. Samomor je dogodek, pri katerem se lahko zgodi, da novinar grobo poseže v posameznikovo zasebnost, toda zavedati se mora, da posege v zasebnost lahko upraviči le utemeljen javni interes. »Ljudje smo zasebna in družbena bitja hkrati, ti dve vlogi pa se križata, včasih v našo škodo«, meni Day (2006, 134). Večini med nami zasebnost pomeni, da lahko živimo svoje življenje in opravljamo svoje delo, ne da bi nas pri tem skrivoma opazovali drugi ljudje (Goodwin in Smith 1994, 273). Pravico do zasebnosti običajno razumemo kot pravico do tega, da te drugi pustijo pri miru, oziroma kot pravico do nadzora nezaželenega objavljanja osebnih zadev, piše Day (2006, 132). Ne glede na pomembnost ljudi, ki se pojavljajo v novicah, pa se zdi, kot da na novinarjevo odločitev o tem, kako globoko v zasebnost bo posegel, vplivajo tri obveze, ki si včasih nasprotujejo: objaviti novico, pokazati sočutje in poučiti javnost (Goodwin in Smith

1994, 245). Toda po mnenju Koširjeve (2003, 113) bi moral biti temelj novinarjevega delovanja in njegovega poklica spoštovanje osebe in njenega dostojanstva.

Goodwin in Smith (1994, 280–281) menita, da so standardi poročanja drugačni, ko gre za zasebnost politikov – ker so jih izvolili ljudje, so upravičeni do vpogleda v njihovo osebnost in zasebnost, saj bodo politiki na podlagi svojih značajskih lastnosti sprejemali odločitve, ki lahko imajo močan vpliv na življenje običajnih ljudi. Obenem pa sta prepričana, da morajo novinarji pokazati sočutje tudi, kadar poročajo o politikih. Do podobnega zaključka lahko pridemo tudi v primeru zvezdnikov, ki so vrata v svoje zasebno življenje odprli nekoliko bolj že ob vstopu v javno sfero. Ker javnost življenje zvezdnikov zanima, oni pa to izkoriščajo za boljše trženje samih sebe, medijem do neke mere celo sami dovolijo vstopati v svoje zasebno življenje. Poseben problem pa predstavljajo ljudje, ki ne delujejo v javni sferi, so pa posredno ali neposredno povezani z javnimi osebnostmi – na primer prijatelji, partnerji, znanci, sorodniki ... Tudi ti se pogosto znajdejo predvsem v krempljih tabloidov, čeprav sami niso javne osebnosti in torej zavoljo kariere niso pristali na večje zanimanje javnosti. »Ko se običajni posamezniki znajdejo v novicah, jih novinarji, vsaj za trenutek, obravnavajo kot javne figure« (Goodwin in Smith 1994, 255). Goodwin in Smith (1994, 245) torej menita, da mediji dopuščajo manj zasebnosti politikom in zvezdnikom. Toda »novinar mora varovati človekovo osebnost in njegovo intimo pred neupravičenim in senzacionalističnim razkrivanjem v javnosti ne glede na družbeni položaj osebe, ki je predmet upovedovanja«, zatrjuje Polerjeva (1997, 179).

Javni interes je nasprotje posameznikovega interesa, piše Day (2006, 183). Prepričan je, da bi mediji morali posvetiti več pozornosti stvarem, ki bi jih javnost morala vedeti, ne pa samo tistim, ki hranijo njeno radovednost (Day 2006, 138). Koširjeva (2003, 65) pojasnjuje, da tradicionalna opredelitev novinarstva zahteva novinarjevo zavezanost javnosti – novinar je odgovoren za posredovanje relevantnih informacij, ki zadevajo javnost, medtem ko sodobno novinarstvo postavlja na prvo mesto dobiček. »Možnost narediti nekaj slabega je del novinarstva. Pri pokrivanju novic in izpostavljanju problemov v svoji skupnosti se novinarji ne bodo nikoli mogli povsem izogniti posegom v zasebnost. Toda lahko so zvesti standardom, ki zahtevajo, da ti posegi služijo dobremu namenu. /.../ Če ni vključen javni interes, bi morali novinarji pustiti ljudi pri miru«, zatrjujeta Goodwin in Smith (1994, 280).

Tehtanje med posameznikovo pravico do zasebnosti in zanimanjem javnosti za podatke o drugih je ena najbolj mučnih etičnih zadreg našega časa, piše Day (2006, 132). »Kot avtonomni posamezniki smo upravičeni do določene mere dostojanstva, ki ne sme biti ogroženo zaradi nekega slogana, ki se mu reče 'pravica javnosti do obveščenosti'«, zatrjuje Day (2006, 153). Hausman (1992, 81) pa meni, da imajo sodobni mediji neverjetno moč vdirati v zasebnost. Del javnosti, ki je naklonjen šokantnosti, ima vedno večjo izbiro in bolj kot poskušamo javnost šokirati, bolj se utrdi, tako da so potrebne vedno večje doze šokantnosti, še dodaja (Hausman 1992, 86). Patterson in Wilkinsova (1994, 110) zatrjujeta, da je poleg pravice do zasebnosti treba zagovarjati tudi potrebo po zasebnosti, hkrati pa sta prepričana, da se na zasebnost ne sme gledati kot na razkošje, saj je nujna sestavina demokracije ter temelj svobode, dostojanstva in neodvisnosti.

Meja med obveščenostjo javnosti ter zaščito zasebnosti posameznika in njegovih bližnjih ni jasno načrtana in je daleč od tega, da bi bila univerzalna. Številne novinarske organizacije nimajo ustaljenih načel v zvezi s poročanjem o samomorih, ampak se s tem problemom ukvarjajo pri vsakem samomoru posebej, piše Day (2006, 148). Will pa je prepričan, da pravila, ki se nenehno spreminjajo in so od primera do primera drugačna, sploh niso pravila (v Hausman 1992, 79). Za Hargreavesa (2007, 138) so praktično vsa pravila, celo najtrdnejša, stvar razprave, ker je ogromno pravil mogoče prelomiti v imenu javnega interesa, ki je opredeljen kot karkoli, kar razkrinka kriminalno dejanje, ščiti javno varnost ali prepreči zavajanje javnosti (Hargeraves 2007, 138).

3.2 Posnemovalni ali Wertherjev učinek medijskega poročanja

Zanimivo je vprašanje, ali medijsko poročanje o samomorih vpliva na samomorilno ogrožene posameznike in na njihovo odločitev za samomorilno dejanje. Gre za tako imenovani posnemovalni ali Wertherjev učinek medijskega poročanja. Fenomen je dobil ime po Goethejevem namišljenem junaku Wertherju, čigar samomor naj bi sprožil številna posnemanja (Weimann 2000, 178).

Goethejevo delo Trpljenje mladega Wertherja je bilo od leta 1774, ko je prvič izšlo, predmet številnih polemik. Varuhi javne morale so dejali, da deluje roman na mladino kvarno, ker povečuje samomor, kot da bi bil nekakšno junaško dejanje, kopiciti so se

začeli kritični prispevki, vendar so kritike le še bolj podžigale radovednost in privabljuje bralce, da si ogledajo delo od blizu (Ocvirk 1988, 7–8). Mladino je zajela prava wertherjanska mrzlica, Werther in njegova ljubezen Lotte pa sta postala prava idola (Fatur 1998, 38). Črne kronike so takrat zabeležile niz samomorov, izvedenih na podoben način in v podobnih okoliščinah, kot je umrl Werther (Fatur 1998, 38). Milčinskemu (1985, 79–80) se zdi zanimivo, da je tragični fantazijski lik mladi Werther izzval znamenito samomorilsko epidemijo, in poudarja, da na samomorilno vedenje pomembno vpliva vloga idola.

Svojega Wertherja imamo tudi Slovenci. Gre za roman iz leta 1870, ki ga je napisal Stritar in nosi naslov Zorin. Paternu (2001, 210) poudarja redukcijo samomorilskega motiva v romanu: »Zorinovo dejanje obupa je bolj nakazano kot prikazano. /.../ Stritar se je v sklepu romana sam distanciral od svojega junaka. Pripisal je Dostavek, v katerem mladino svari pred posnemanjem Zorina in ga tako spremeni v svarilni zgled, ki naj spodbuja k drugačnemu, se pravi dejavnemu, moralno trdnemu in narodno odpornemu razmerju do sveta«. Takole piše Stritar v dostavljenem delu: »Potrebno se mi zdi dostaviti nekoliko besed. Ne stavim Zorina mladini v posnemanje, ravno nasproti. V zgled vam bodi njegovo blago srce, njegova goreča ljubezen, s katero je obsejal vse trpeče človeštvo; a pazimo se njegovih zmot, izvirajočih iz prečutečega srca: Zorin nam je pokazal, kam vodijo« (Stritar 1996, 108).

Poročanje o posameznih samomorih lahko predstavlja zgled za osebe, ki razmišljajo o samomoru ali pa ga nameravajo storiti, pojasnjuje Cukutova (2006, 39). V Ameriškem združenju za preprečevanje samomora pa so prepričani, da nekdo, ki nima samomorilnih misli, teh ne bo dobil, ker bo prebral prispevek o samomoru, zaskrbljujoče pa je, da lahko nekdo, ki ima samomorilne misli, dobi navdih za posnemanje tega, kar piše v prispevku (For the Media 2009). Svetovna zdravstvena organizacija poudarja, da je lahko eden izmed mnogih razlogov, ki vodijo občutljivega posameznika k samomoru, tudi objavljanje samomorov v medijih – način, kako mediji poročajo o samomorih, lahko namreč vpliva na druge samomore (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000). Poročanje o samomorih lahko povzroči posnemovalno samomorilno vedenje: posnemanje doseže vrh v prvih treh dneh po objavi in se umiri po približno dveh tednih, povezano pa je tudi s količino in

pogostostjo poročanja ter podobnostjo med osebo, ki je umrla zaradi samomora, in bralcem (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2008).

Tomorijeva (2003, 88) meni, da medijska sporočila ne smejo glorificirati primerov samomora, predstavljati samomorilnega vedenja kot sprejemljivega načina razreševanja problemov in opisovati načinov samomora. Z njo se strinja tudi Day (2006, 148), ko pravi, da morajo novinarji o samomorih poročati objektivno, ne pa na romantičen ali senzacionalističen način, samomor tudi ne sme biti predstavljen kot privlačna možnost v primeru depresije ali bolečine. Ameriški Center za preprečevanje samomora prav tako odsvetuje romantiziranje samomora, saj lahko pozitivna pozornost, namenjena nekemu, ki je umrl ali poskusil umreti zaradi samomora, povzroči, da se občutljivi posamezniki, željni takšne pozornosti, še sami odločijo za samomor (At-a-glance: Safe Reporting on Suicide 2001). Raziskave kažejo, da lahko idealiziranje posameznika, ki je umrl zaradi samomora, prikazovanje samomora kot junaško ali romantično dejanje ter predstavljanje samomora kot nerazložljivo dejanje sicer zdravega in uspešnega posameznika pri drugih spodbudi poistovetenje z žrtvijo (For the Media 2009). Določene skupine, kot so mladi in ljudje, ki trpijo za depresijo, so lahko še posebej dovzetne za posnemovalno samomorilno vedenje, najbolj od vsega pa je treba opozoriti, da lahko nazorni opisi metode povzročijo porast uporabe te metode (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2008). Poročanje o metodi lahko občutljive posameznike spodbudi k posnemanju, nevarnost pa je še večja, če obstaja natančen opis metode, saj raziskave kažejo, da natančni opisi ali fotografije mesta, kjer se je zgodil samomor, spodbujajo posnemanje (For the Media 2009).

Weimann (2000, 178) navaja, da so se študije, ki so poskušale dokazati Wertherjev učinek, izkazale za neskladne, nejasne in celo protislovne. Teoretiki ne prinašajo jasnih odgovorov na to vprašanje, rezultati tovrstnih študij pa so prav tako pogosto protislovnii, piše Cukutova (2006, 40). Vseeno pa je prav, da se novinarji zavedajo, da vedno obstaja možnost, da s svojim poročanjem na koga tako ali drugače vplivajo. Če verjamemo v posnemovalni učinek ali ne, ne smemo pozabiti, da posameznika ne moremo kar iztrgati iz družbe – posameznikov značaj je plod številnih dejavnikov in vsak posameznik je zgodba zase. Vendarle pa lahko v Stritarjevem Zorinu najdemo dober zgled za novinarje: ko poročajo o tragičnem dogodku, kot je samomor, naj dodajo tudi kak

napotek o tem, kam se lahko ljudje v stiski zatečejo po pomoč. Tako novinarski prispevki ne bodo opravljali le informativne vloge, pač pa tudi preventivno.

3.3 Smernice etičnega poročanja o samomorih

Ko novinar poroča o nekem dogodku, se mora vprašati, ali je zorni kot, ki ga je izbral, res najboljši. Morda včasih, čeprav je njegov odgovor nikalen, presodi, da je zorni kot, iz katerega poroča, edini možen. Toda posvet z drugimi novinarji, včasih pa tudi s sorodniki in prijatelji, ki ne opravljajo novinarskega dela, mu lahko odpre nov pogled na dogodek. Pogled, ki se ga doslej še ni domislil. Pogled, ki pouči javnost, jo informira o dogodku, ki se je zgodil, vendar ji dovoli pokukati v zakulisje dogajanja le skozi tančico. Pogosto je odkrivanje zavese nepotrebno in neprijetno ne samo svojcem in prijateljem, pač pa tudi samim naslovnikom nekega novinarskega sporočila. »Mnoge novinarje določijo za opravljanje nevhvaležne naloge – intervjuvanja ljudi, ki so preživeli vojne, umore in druge tragedije. Večina novinarjev in članov družbe verjame, da lahko ti intervjuji, če so primerno narejeni, pomagajo družbi bolje razumeti tragedije. Toda gre za zadolžitev, ki si jo redki želijo, številni novinarji pa ji niso kos«, menita Goodwin in Smith (1994, 259). Novinarji in občinstvo se kar zdrznejo, ko novinar potisne nekomu pred usta mikrofon in ga vpraša, kako se počuti, še dodajata. Senzacionalistično medijsko poročanje povzroči, da prizadeta oseba postane ne le žrtev prvotnega dogodka, ampak tudi medijska žrtev, piše Polerjeva (1997, 186).

Novinarji naj pri opravljanju svojega dela večkrat prisluhnejo samim sebi in svoji vesti ter pogledajo, kaj kaže njihov notranji etično-moralni kompas. Vsi novinarji so del družb, v katerih delujejo, in prav tam si tudi pridobijo moralni kompas – občutek za to, kaj je prav in kaj narobe –, njihova naloga pa je, da ta kompas ohranijo (Hargreaves 2007, 145). Tudi Koširjeva (2003, 116) meni, da je izhodišče novinarske etike moralna odgovornost novinarja pred samim seboj in da se etično (ne)delovanje začne pri tistem, ki novinarski poklic opravlja – pri posamezniku. Prepričana je, da lahko vsak posameznik sam loči med dobrim in zlim, med poštenostjo in njenim nasprotjem.

Samomor je zelo občutljiv in zaseben dogodek, zato se med nekaterimi avtorji pojavlja vprašanje, ali naj se o samomorih sploh poroča. Samomor je za novinarje in urednike kočljiv problem, saj vedno obstaja možnost za posnemanje nekega samomora, pravi

Day (2006, 148). Alan (2001, 24) pa meni, da o nekaterih zgodbah sploh ne bi smeli poročati, ker bodisi drugim dajejo navdih za škodljiva dejanja bodisi razkrijejo nedolžne ali ranljive osebe javnosti. Po njegovem mnenju je splošno pravilo, naj novinar nikoli ne poroča o samomoru; prepričan je namreč, da lahko poročanje o samomoru nekatere napelje k ideji, da bodo tudi njihove zgodbe prišle v javnost, če bodo storili samomor. Milčinski (1985, 80) navaja besede iz nekega satiričnega spisa iz leta 1844: »Samomor ustvari človeku položaj. Živ ne pomeniš nič, mrtev postaneš junak ... Vsi samomori so uspešni; časopisi jih pograbiijo, ljudje čutijo z njimi«.

Samomor, ki se zgodi v zasebnosti nekega javnosti neznanega posameznika, je torej nekaj, čemur novinarji naj ne bi posvečali večje pozornosti. Alan (2001, 24–25) pa navaja izjeme, v katerih je poročanje o samomorih vendarle dovoljeno:

– **samomor javne osebe** (med javne osebe spadajo politiki in zvezdniki, pa tudi vsi ostali, ki so deležni pozornosti širše javnosti); javne osebe so s svojimi dejanji, ne glede na to, kakšna so, del novic,

– **umor-samomor** (nekdo ubije nekoga, potem pa si vzame življenje še sam); o umorih se poroča – dejstvo, da je nekoga umoril nekdo, ki je kasneje ubil še sebe, ne zmanjša pomembnosti za objavo tega dogodka,

– **množični samomor** (več ljudi se hkrati na istem mestu odloči za samomor); taka zgodba presega pravilo neporočanja o samomorih, saj sproža kompleksnejša vprašanja.

Tudi Day (2006, 148) meni, da kadar gre za samomor javne osebe, naj bi o njem poročali, obenem pa dodaja, da je dopustna tudi objava samomorov, ki so se zgodili v javnosti. Opozarja pa, da je potreba javnosti po podrobnostih, ko se samomor zgodi v zasebnosti posameznikovega doma, manjša kot takrat, ko je žrtev javna oseba ali pa se samomor zgodi v javnosti (Day 2006, 149).

V primeru, da ne gre za samomor javne osebe, je pomembno poudariti, da naj novinar o samomoru poroča tako, da ne omogoči identifikacije osebe, ki je umrla zaradi samomora. Včasih identitete morda ne bo neposredno razkril, lahko pa se zgodi, da jo razkrije posredno. Objava začetnic imen in priimka včasih omogoča identifikacijo (zlasti v manjših krajih in pri navedbi ostalih identifikacijskih kazalnikov) (Poler 1997, 191). Zato naj novinar temeljito premisli, preden jih vključi v svoje poročanje. Posameznik, ki je umrl zaradi samomora, ne more več privoliti v objavo podatkov o svoji identiteti, enako pomembno pa je, da se novinar zaveda, da jih tudi preprečiti ne

more več. Novinar naj zato poroča tako, da bo posameznikovo zasebnost, dostojanstvo in ugled obvaroval tudi po njegovi smrti.

Nadlegovanje žalujočih je večinoma nepotrebno, za javnost nebistveno, za novinarja pa mučno. Toda če že mora novinar pristopiti k žalujočim, naj to stori premišljeno. Ljudje, ki so pravkar nekoga izgubili, še najbrž sploh ne dojemajo prav, kaj se je zgodilo. Novinar, ki se odgovorno loteva svojega dela, naj bo pozoren na morebitno škodo, ki jo lahko s svojo zgodbo povzroči drugim (Goodwin in Smith 1994, 281). Seveda pa lahko škodo povzroči že med nastajanjem zgodbe, pri zbiranju podatkov. Prej smo omenjali etično-moralni kompas in verjetno je prav pri pogovoru z žalujočimi stik z njim neizogiben. Novinar naj se poskuša vživeti v žalujočega posameznika in morda se mu bo pokazala pot, način, kako naj pristopi k taki osebi, kaj naj reče, kako naj se vede. Novinar, ki obzirno in spoštljivo pristopi k svojcem, običajno ugotovi, da so svojci pripravljene pomagati, navajata Goodwin in Smith (1994, 260). Nekdo, ki ima za seboj travmatično izkušnjo, bo morda jokal, toda novinar naj se ne ustraši solz, pač pa naj bo sočuten in naj svojega sogovornika vpraša, ali potrebuje malo predaha, svetuje Phillipsova (2007, 40). Spraševanja naj se loti s potrpljenjem in sočutjem, obenem pa se mora zavedati, da je morda bolje, če z žalujočimi govori kasneje. Raziskave namreč kažejo, da žalujoči v obdobju takoj po samomoru bližnjega težko razumejo, kaj se je zgodilo, pri svojem prvem odzivu, ko so še v šoku, pa smrti zaradi samomora ne znajo razložiti in zanikajo, da so obstajali opozorilni znaki. Vsi zaključki, ki temeljijo na teh prvih odzivih, so zato pogosto nezanesljivi (For the Media 2009).

Nekateri se zavzemajo za bolj agresivno novinarsko držo v boju proti samomorom: novinarji naj presežejo resno poročanje, ki temelji samo na dejstvih, in naj uravnotežijo tragično plat zgodbe z informacijami o tem, kam naj se bralci pri reševanju svojih težav obrnejo po pomoč, navaja Day (2006, 148). »Novinarji pogosto želijo napisati zgodbe, ki gredo preko golih dejstev. Družbene probleme hočejo počlovečiti, pri svojih bralcih izzvati sočutje. Da bi to dosegli, se morajo povezati z ljudmi, ki so se znašli v težavah, jih rahločutno intervjuvati in razmere, v katerih so se znašli, opisati pazljivo in s sočutjem« pišeta Goodwin in Smith (1994, 307–308). Prispevki, v katerih so nanizana samo dejstva, so ena skrajnost, druga pa prispevki, iz katerih kar kričijo brezcutni posegi v zasebnost prizadetih posameznikov. Novinar, ki najde pot med tema skrajnostma, je dosegel pravi cilj – obvestil je javnost in zaščitil tiste, ki njegovo zaščito

potrebujejo. Novinarstvo ima neverjetno moč – dogodke lahko iztrga intimi in jih posadi v naročje zgodovine. Zato bi se moral vsak novinar zavedati, da je to, kar je le še en dan v njegovem poklicnem življenju, za nekoga drugega morda dan, ko se mu je sesul svet. Novinar lahko dobro opravi svoje delo, četudi pokaže spoštovanje in sočutje do prizadetih posameznikov. To dvoje se – kot morda včasih kdo zmotno misli – ne izključuje, v resnici se celo dopolnjuje.

3.4 Kaj pravijo izbrani dokumenti?

Napotke za poročanje o samomorih najdemo tudi v dokumentih različnih novinarskih organizacij in novinarskih kodeksih iz različnih držav. V nadaljevanju bomo naredili pregled, kako izbrani dokumenti obravnavajo področje poročanja o samomorih, bodisi neposredno (s členi, ki omenjajo samomore) bodisi posredno (s členi, ki se nanašajo na zasebnost).

– **Münchenska deklaracija** (1971):

V 5. členu dela o dolžnostih piše, da je ena temeljnih dolžnosti novinarja spoštovanje zasebnega življenja oseb.

– **Načela delovanja Zveze ameriških časopisnih urednikov** (American Society of Newspapers Editors: Statement of Principles 2006):

1. člen pojasnjuje, da je primarni cilj zbiranja in širjenja informacij in mnenj služenje splošni blaginji, 6. člen pa pravi, da morajo novinarji spoštovati pravice ljudi, udeleženih v določenem dogodku, se držati standardov dostojnosti in biti odgovorni javnosti za pravičnost in točnost svojih novinarskih poročil.

– **Etični kodeks Društva profesionalnih novinarjev** (Society of Professional Journalists: Code of Ethics 1996):

V delu o zmanjševanju škode piše, da naj novinarji pokažejo sočutje do tistih, ki bi jim lahko novinarsko poročanje škodovalo; da naj bodo posebej občutljivi pri soočanju z otroki in neizkušenimi posamezniki ter pri iskanju in uporabi izjav ali fotografij tistih, ki so bili vpleteni v tragedijo; da naj se zavedajo, da zbiranje in objavljanje informacij lahko povzroči škodo ali nelagodje in da imajo običajni posamezniki večjo pravico do nadzora informacij o sebi kot politiki in ostali, ki si želijo moč, vpliv ali pozornost – samo posebna potreba javnosti po obveščeni lahko upraviči poseg v posameznikovo zasebnost; ter da naj pokažejo dober okus – izogibajo naj se zadovoljevanju gole radovednosti.

– **Kodeks ravnanja Nacionalne zveze novinarjev Združenega kraljestva in Irske** (National Union of Journalists: Code of Conduct 1936):

Novinar nikakor ne sme poseči v posameznikovo zasebno življenje, žalovanje ali stisko, če ni ta poseg upravičen s posebnim javnim interesom, pravi 6. člen.

– **Etični kodeks za tisk, radio in televizijo, Švedska** (Code of Ethics for the Press, Radio and Television, Sweden 2006):

V 7. členu opozarja, naj bo novinar pazljiv pri objavljanju informacij, ki posegajo v posameznikovo zasebnost, in naj taka dejanja opusti, razen če gre za očiten javni interes. Novinar naj bo pri objavljanju podatkov o samomoru ali samomorilnem poskusu zelo previden, posebno zaradi uvidevnosti do sorodnikov in posameznikove zasebnosti, piše v 8. členu. 15. člen svetuje, naj novinar pazljivo razmisli o posledicah, ki lahko doletijo posameznike zaradi objave imena, in naj ne objavlja imen, razen če gre za očiten javni interes, 16. člen pa odsvetuje objavo fotografije ali podrobnosti (poklic, naziv, starost, narodnost, spol ...), ki bi omogočile razkriti identiteto posameznika.

– **Etični kodeks norveških novinarjev** (Code of Ethics of the Norwegian Press 2007):

V členu 4.9 piše, naj bo novinar pazljiv pri poročanju o samomoru in samomorilnem poskusu, ter priporoča, naj se izogiba poročanju o podatkih, ki niso nujni za splošno potrebo po obveščenosti – na primer opisu metode in drugih podrobnosti, ki bi lahko izzvale nadaljnja samomorilna dejanja.

– **Nemški kodeks za tisk** (German Press Code 2006):

V 8. členu nemškega kodeksa piše, da je zasebnost treba spoštovati, če pa se dotakne javnega interesa, se o njej v posameznih primerih lahko poroča. Člen 8.1 pa pravi, da se pri poročanju o nesrečah, zločinih, preiskavah in sodnih postopkih informacij, ki bi omogočile identifikacijo žrtev in krivcev, ponavadi ne objavlja, pravico do zaščite imena imajo tudi žrtve nesreč ali zločinov (izjema je lahko prepoznavnost žrtve ali posebne okoliščine), medtem ko je objava identitete posredno vpletenih oseb načeloma dovoljena. Poročanje o samomorih zahteva omejitve, in sicer predvsem v zvezi z objavljanjem imen in podrobnih opisov okoliščin, izjeme pa so upravičene le, če gre za primer iz bližnje preteklosti in če je prisoten javni interes, govori člen 8.5.

– **Kodeks novinarjev Slovenije** (2002):

20. člen govori o tem, da naj novinar spoštuje posameznikovo pravico do zasebnosti, da je poseg v zasebnost dovoljen samo v primeru javnega interesa in da je pravica javnosti do obveščenosti večja pri poročanju o javnih osebnostih. 21. člen pravi, da mora novinar biti pazljiv pri objavi imen in slik storilcev, žrtev ter njihovih svojcev v

poročilih o nesrečah in predkazenskih postopkih, v 22. členu pa piše, da mora biti posebej obziren pri poročanju o otrocih, mladoletnikih, osebah, ki jih je doletela nesreča ali družinska tragedija, osebah z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju in drugih huje prizadetih ali bolnih.

– **Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija (2000):**

V členu 5.2.1 lahko preberemo, da v številnih okoliščinah posameznikov ne smemo identificirati, identifikacija pa pomeni več kot samo objavo posameznikovega imena – to pomeni tudi, da o dogodku ne smemo poročati tako, da bi razkrili posameznikovo identiteto. Piše še, da morajo biti informacije pomembne in resnične, ne pa zgolj zanimive, in da je treba delovati po načelih, ki ljudem zagotavljajo pravico do zasebnosti, kar pa ne preprečuje raziskovanja in razkrivanja zadev, ki so predmet javnega zanimanja. Člen 5.10 pravi, da pri črni kroniki ni dopustno podlegati senzacionalizmu in da pravica do obveščenosti ne sme ogroziti pravice do zasebnosti, v členu 10.4 pa lahko preberemo, da je prizore trpljenja dopustno uporabiti samo, kadar je to nujno, da občinstvo razume pomembnost sporočila, saj osebna bolečina v oddaji ne sme biti izrabljena za doseganje senzacionalističnih učinkov, zavarovati pa je treba tudi zasebnost posameznika.

3.5 Fotografije

Velikokrat slišimo, da je ena slika vredna več kot tisoč besed, zato bomo nekaj besed namenili fotografijam. Tudi te so namreč sestavni del časopisov in predvsem v tabloidih zasedajo zelo pomembno mesto. Ko se odločamo o vključitvi moralno spornih fotografij v prispevek, moramo imeti v mislih, da take podobe ne smejo biti uporabljene zato, da bi šokirale, povečale naklado ali branost, pač pa morajo biti vredne objave; ko ugotovimo, da so, pa se moramo vprašati, ali so potrebne za zgodbo (Day 2006, 329).

Samomor je dogodek, ki zahteva od fotografa še posebno tenkočutnost. Oseba, ki je umrla zaradi samomora, fotografiranje ne more preprečiti, žalujoči pa zaradi šoka fotografa morda ne morejo ustaviti. Taki posegi v zasebnost so povsem nepotrebni, saj bo bralec dovolj dobro obveščen tudi brez tako nazornih fotografij, obenem pa je treba imeti v mislih možnost posnemanja, ki je toliko večja, če je poročanje zelo podrobno. Šrilanški Center političnih alternativ piše, da bi se novinar moral izogibati objavi dramatičnih fotografij, povezanih s samomorom, kakršne so fotografije trupla, krvi,

pripomočkov za izvedbo samomora, mesta dogodka, sobe umrlega in pogreba (Suicide Sensitive Journalism Handbook 2003). Avstralska zveza priporoča, naj se novinar izogiba objavi fotografij, povezanih s samomorom, še posebej tistih, ki prikazujejo mesto dogodka in metodo (Resources for Journalism Education 2001). Tudi ameriški Center za preprečevanje samomora svetuje, naj se novinar izogiba opisom ali fotografijam mesta samomora, saj raziskave kažejo, da tako podrobno poročanje spodbuja občutljive posameznike k posnemanju (At-a-glance: Safe Reporting on Suicide 2001).

Hongkonški center za raziskovanje in preprečevanje samomora pa odsvetuje tudi objavo fotografij posameznika, ki je umrl zaradi samomora, saj bi lahko njihova objava pri občutljivih posameznikih vzbudila napačen vtis, da jim samomor lahko pomaga zasloveti (Suicide and the Media: Recommendations on Suicide Reporting for Media Professionals 2009). Poudarimo še, da take fotografije neposredno razkrivajo identiteto pokojnega, kar je še dodaten razlog za njihovo neobjavo. Prav tako se je treba izogibati dramatizaciji samomora z opisi in fotografijami žalujočih sorodnikov, učiteljev, sošolcev ali celotne skupnosti, saj lahko tako poročanje spodbudi morebitne žrtve, da vidijo samomor kot sredstvo za pritegnitev pozornosti ali obliko maščevanja drugim, piše Ameriško združenje za preprečevanje samomora (For the Media 2009). Če se medij vseeno odloči za objavo fotografij, povezanih s samomorom, pa naj jih vsaj ne objavi na naslovnici, saj s tem pride do prekomerne dramatizacije samomorilnega dejanja, svetuje Avstralska zveza (Reporting Suicide and Mental Illness 2006).

3.6 Kako poročati o samomorih?

Ugotovili smo že, da meja med pravico javnosti do obveščенosti in pravico posameznika do zasebnosti ni natančno določena, sploh pa ni univerzalna. Vsak primer je drugačen. Po eni strani je prav, da je tako, ker je tudi vsak posameznik drugačen in vsaka zgodba unikatna. Toda po drugi strani to ne sme biti izgovor za novinarje, da se pri poročanju o samomorih odločajo zgolj po občutku in neupoštevajoč profesionalne usmeritve. Tudi občutek za to, kaj je etično, kaj je prav in kaj ne, je potreben, vendar pa goli občutek posameznega novinarja ne sme biti edino vodilo pri poročanju o tako občutljivem dogodku, kot je samomor. Novinarji morajo imeti načrtane okvirje, v katerih lahko udeležajo lastne misli.

Kje je torej meja med obveščeno javnostjo in pravico posameznika do zasebnosti? Kako daleč v zasebno življenje posameznika lahko novinar poseže, da bo javnost dovolj dobro obveščena, posameznikova zasebnost pa kljub temu varovana? Kaj je tisto, kar lahko novinar sporoči javnosti v tako tragičnem primeru, kot je samomor neke osebe, in kje se mora ustaviti, da bo ohranjeno njeno dostojanstvo, bližnji pa se bodo lahko v miru soočili z izgubo? Poglejmo si napotke, kako poročati o samomorih, da bo javnost dovolj dobro obveščena, zasebnost posameznika in njegovih bližnjih pa kljub temu zaščitena.

Kako **naj** novinar **poroča** o samomorih?

Novinar naj, ko poroča o samomorih,

- *poudari, da samomor ni edina rešitev za reševanje težav, izhodov iz stiske je več, ne le smrt,*
- *posreduje razne informacije o samomoru (statistične podatke, dejavnike tveganja ...),*
- *pri poročanju o samomoru upošteva, da način in vsebina poročanja vplivata na svojce in prijatelje umrlega,*
- *opiše znake, ki opozarjajo na nevarnost samomora pri posamezniku,*
- *posreduje informacije o tem, kam se lahko tisti, ki so v stiski, in njihovi najbližji obrnejo po pomoč (Tekavčič Grad 1998).*

Priporočljivo je, da novinar:

- *pri predstavljanju dejstev sodeluje z zdravstvenim osebjem,*
- *o samomoru poroča kot o dovršenem, ne pa uspešnem dejanju,*
- *predstavi samo pomembne podatke, in sicer na notranjih straneh časopisa,*
- *predstavi alternative samomoru (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000).*

Za novinarja je pomembno tudi, da

- *izkoristi priložnost izobraziti javnost o samomorih,*
- *previdno oblikuje naslove,*
- *je pazljiv pri izbiri fotografij,*
- *je posebej pozoren pri poročanju o samomorih znanih posameznikov,*
- *pokaže primerno pozornost žalujočim in*
- *se zaveda, da lahko samomori vplivajo tudi na medijske profesionalce (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2008).*

Kako **naj** novinar **ne poroča** o samomorih?

Novinar naj

- v poročanje ne vključi fotografij,
- ne objavi posameznikovega imena ali njegovih začetnic,
- ne objavi posameznikovega naslova,
- ne objavi drugih prepoznavnih podatkov, ki bi omogočili razkritje identitete,
- o samomoru ne poroča na naslovnici časopisa,
- ne podaja podrobnosti o kraju, kjer se je zgodil samomor,
- ne podaja podrobnosti o času, ko je prišlo do samomora,
- ne objavi podatkov o uporabljeni metodi,
- ne objavi domnevnih vzrokov za samomorilno dejanje,
- besedila ne oblikuje tako, da bo samomor predstavljen kot častivredno dejanje,
- samomora ne opisuje kot senzacijo,
- samomora ne opisuje kot edino možno rešitev za posameznika,
- samomora ne romantizira in
- ne išče krivca ali krivde (Tekavčič Grad 1998).

Novinar naj pri poročanju o samomorih:

- ne objavlja poslovilnih pisem,
- ne podaja poenostavljenih vzrokov za samomor,
- ne povečuje samomora ter
- ne vključuje verskih in kulturnih stereotipov (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000).

Pazi naj tudi na to, da

- se izogne jeziku, ki predstavlja samomor kot nekaj normalnega,
- prispevek ni objavljen na izstopajočem mestu,
- se prispevki o samomoru ne pojavljajo prekomerno (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2008).

Izpostavimo še nekaj napotkov, ki se nanašajo na jezik. Beseda samomor naj se ne pojavlja v naslovu, novinar naj se izogiba izrazom, kot so *zakriviti* ali *zagrešiti* samomor, saj ta dva glagola običajno povezujemo z grehi ali zločini, samomor pa je bolje umestiti v vedenjsko-zdravstveni kontekst kot v kriminalnega; namesto teh glagolov naj novinar zato raje uporabi izraz *umreti zaradi samomora*, namesto izrazov uspešen samomor in neuspešen samomorilni poskus pa naj raje uporabi izraza *smrt*

zaradi samomora in nedovršen samomorilni poskus, saj uspešen samomor enačimo z nečim zaželenim, neuspešen samomorilni poskus pa z nečim nezadostnim (At-a-glance: Safe Reporting on Suicide 2001). O umrlem tudi naj ne poroča kot o samomorilcu, pač pa kot o osebi, ki je umrla zaradi samomora (For the Media 2009).

Glede fotografij smo v zgornjih napotkih, kako poročati o samomorih, naleteli na dve nasprotujoči si navodili. Svetovna zdravstvena organizacija priporoča, naj bo novinar pri poročanju o samomorih pazljiv pri izbiri fotografij (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2008), Tekavčič Gradova (1998) pa opozarja, naj novinar v poročanje ne vključuje fotografij. Toda če sledimo ostalim etičnim napotkom, ugotovimo, da fotograf marsičesa sploh ne sme fotografirati – posameznika, ki je storil ali poskušal storiti samomor, ker je treba zaščititi njegovo identiteto, žalujočih, ker bi lahko tako razkrili identiteto umrlega, pisma, ki ga je posameznik pustil za seboj, ker je objava pisem neetična, podrobnosti s kraja dogodka, ker bi lahko kdo povezal kraj in posameznika ... Samomor je sicer mogoče pokazati simbolično – s črno zastavo na drogu, prižgano svečko na pločniku, policijskim trakom, ki onemogoča dostop, reševalnim vozilom, parkiranim na cesti, in še s čim – toda kaj javnost pridobi s takimi fotografijami? Ne veliko, zato menimo, da je objava fotografij o samomoru neutemeljena, predvsem pa nepotrebna.

Pri objavljanju samomorov vedno obstaja možnost, da lahko samomor postane nekaj normalnega (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000). Odgovorno poročanje pa lahko služi izobraževanju javnosti o samomorih in lahko tiste, ki so ogroženi, opogumi, da poiščejo pomoč (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2008). Novinar naj poročanju o samomoru zato doda še napotke, kam naj se ljudje v stiski zatečejo po pomoč. Njegovo poročanje bo tako bolj uravnoteženo, še bolj zadovoljujoče pa je, da bo na tak način morda komu resnično pomagal.

Z zgornjimi napotki smo torej odgovorili na vprašanje, kako poročati o samomorih, da bo javnost dovolj dobro obveščena, zasebnost posameznika in njegovih bližnjih pa kljub temu zaščitena, vendar naj še enkrat poudarimo, da naj ima novinar v mislih, da je odgovoren javnosti, njegova naloga je, da javnost informira o stvareh, ki so zanjo pomembne. Pazi naj, da ne podleže želji javnosti po nepotrebem zadovoljevanju gole radovednosti. Ob napotkih za etično poročanje o samomorih bo morda vseeno kdaj

naletel na vprašanje, ali naj nekaj objavi ali ne. Takrat naj se zazre vase in pogleda, kaj kaže njegov notranji etično-moralni kompas. V pomoč pa mu je lahko tudi seznam argumentov za in proti. Če bo z objavo nekega podatka iz zasebnega življenja javnost imela večjo korist, kot bo posameznikova zasebnost utrpela škode, potem je lahko ta podatek vreden objave. Mejo med pravico javnosti do obveščenosti in pravico posameznika do zasebnosti lahko torej potegnemo tam, kjer je korist za javnost večja, kot je škoda, ki jo lahko utрпи posameznik. Seveda pa novinar ne sme pozabiti, da je v prvi vrsti človek in da bi lahko tudi on na tak način izgubil bližnjega. Goodwin in Smith (1994, 315) navajata besede ombudsmana (osebe, ki se ukvarja s pritožbami bralcev in opravlja vlogo notranjega kritika časopisa, op. a.) časopisa The Sacramento Bee, ki je v eni izmed svojih kolumn zapisal: »Dober časopis je znan po številnih stvareh, med drugim po prodornosti, zagnanosti in drznosti. Toda tudi po svoji sposobnosti videti jasno, kje bi morali potegniti mejo med zasebnostjo in javnim interesom. Reče se ji **sočutje**« (poudarila J. K.).

4 ANALIZA POROČANJA SLOVENSКИH NOVIC O SAMOMORIH

4.1 Opredelitev raziskovalnega problema

Samomor je stalnica v slovenski družbi in pereč problem tako maloštevilnega naroda. Slovenija spada med države z najvišjim samomorilnim količnikom na svetu, pa vendar še vedno nima nacionalnega programa za preprečevanje samomora. Samomor je, čeprav zaradi njega umre več kot 500 oseb letno, pojav, ki se ga potiska pod preprogo. Ker ne gre samo za zdravstveni problem, pač pa za problem celotne družbe, bi moral biti deležen večje pozornosti. Družba bi morala spremeniti obsojajoč odnos do njega, pri čemer bi lahko bili mediji zelo dejavni.

Mediji v sodobni družbi namreč močno vplivajo na držo, prepričanje in vedenje skupnosti, igrajo nujno potrebno vlogo v politiki, ekonomiji in družbeni praksi ter lahko zaradi vpliva, ki ga imajo, pomagajo pri preprečevanju samomora (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000). Odgovorno poročanje lahko pomembno vpliva na odnos do samomora in celo na njegovo prisotnost v družbi. Z uporabo priporočil za medijsko poročanje o samomorih se število samomorov zmanjša (For the Media 2009). Mediji bi se morali zavedati, kako pomembni so lahko pri zmanjševanju prisotnosti tega tragičnega in hkrati zaskrbljujočega pojava. Kako naj bi mediji poročali o samomorih, smo se seznanili v prejšnjem poglavju, v tem pa nas bo zanimalo, kako o samomorih poročajo Slovenske novice. Gre za najbolj bran dnevnik v Sloveniji, ki po podatkih Nacionalne raziskave branosti vsak dan doseže 350.000 bralcev (Valutni podatki za leto 2008 2008). Zato bomo v nadaljevanju analizirali poročanje Slovenskih novic o samomorih.

4.2 Opredelitev vzorca

Raziskovalni vzorec predstavlja 61 prispevkov iz Slovenskih novic o samomoru. Prispevki so iz obdobja november 2006–april 2007. Enota analize je prispevek. Ker je vzorec rezultat polletnega prebiranja Slovenskih novic in zbiranja prispevkov o samomoru, se nam zdi dovolj reprezentativen, da lahko iz njega sklepamo o splošno uveljavljenem načinu poročanja Slovenskih novic o samomorih.

V tem času so se v Slovenskih novicah pojavili tudi prispevki o terorističnih samomorilskih napadih. Ti prispevki se od ostalih razlikujejo po tem, da posameznik namerava ubiti druge ljudi, čeprav ve, da bo zato najverjetneje umrl tudi sam. Pojavili pa so se tudi prispevki, ko nekdo poskusi ali mu celo uspe nenadzorovano pobijati ljudi okrog sebe in na koncu še sam stori samomor. V obeh primerih je agresija v prvi vrsti uperjena proti množici neznancev, ki so se trenutno znašli na določenem kraju. Enotno lahko samomore opredelimo kot namensko jemanje lastnega življenja, ki se konča s smrtjo, pri ideološkem samomoru pa jemanje lastnega življenja ni primarni motiv (Marušič in Zorko 2003, 10). Te samomore zato izpuščamo iz analize. Iz analize so izvzeti tudi prispevki, ki govorijo o javnih osebnostih, saj je pravica javnosti do obveščenosti v tem primeru večja. Menimo, da bi morali biti samomori javnih osebnosti deležni posebne obravnave, zato jih izključujemo iz analize.

4.3 Metodologija

Uporabili bomo kvantitativno analizo besedil, to je »objektivirano in sistematično identifikacijo, razčlenjevanje in merjenje jezikovnih lastnosti besedilnih enot, da bi iz njih lahko sklepali o lastnostih zunajjezikovnih pojavov« (Splichal 1990: 26). Analiza besedil je »raziskovalna metoda za preučevanje družbenih značilnosti, o katerih je mogoče sklepati iz besedil« (Splichal 1990, 18). Analiza zbranih prispevkov bo potekala tako, da bomo spremenljivkam pripisali pripadajoče vrednosti. Podatke bomo obdelali s programom SPSS. Uporabili bomo tudi metodo poglobljenih intervjujev, s katero bomo poskušali še dodatno osvetliti raziskovalni problem in pridobiti konkretna pojasnila v zvezi z obravnavano tematiko. Poglobljeni intervju je razširjen intervju, ponavadi izveden na štiri oči, v katerem izpraševalec globinsko preučuje temo; izpraševalec se lahko odloči za uporabo nestrukturiranega pristopa, pri katerem uporablja opomnik, ki ga opominja na pomembne teme, ki jih želi pokriti, ali pa polstrukturiranega pristopa z natančnejšim seznamom vprašanj (Baker 1998). Pri poglobljenem intervjuju bomo izbrali polstrukturirani pristop. Intervjuvali bomo psihiatra in psihoterapevta prim. Gorazda V. Mrevljeta, dr. med., ki se v okviru kliničnega in pedagoškega dela ukvarja s socialno-zdravstvenimi problemi, med drugim tudi s samomorilnostjo. Menimo, da bo intervju z Mrevljetom zaradi njegovega poznavanja samomorilne problematike in izkušenj s sodelovanjem z vodilnimi slovenskimi strokovnjaki s področja preprečevanja samomorilnosti pomembno prispeval k temu delu. Drugi sogovornik bo novinar Slovenskih novic Domen Mal,

univ. dipl. nov., ki v omenjenem časopisu pripravlja prispevke z različnih področij, med drugim poroča tudi o kriminalu in tragedijah (torej tudi o samomorih), ter po potrebi nadomešča urednike. V prispevku o samomoru, ki ga je napisal Mal in je bil predmet analize, smo lahko prebrali: »Na Slovenskih novicah načeloma ne pišemo o samomorih, to so osebne tragedije posameznikov in njihovih družin, ki naj ostanejo v intimi žalujočih« (Mal 2007, 9). Malove izkušnje s poročanjem o samomorih in omenjeni paradoks nas vodijo k temu, da intervju izvedemo prav z njim.

4.4 Teza

S kvantitativno analizo prispevkov iz Slovenskih novic bomo preverjali tezo, da Slovenske novice ne poročajo v skladu z novinarsko etiko ter priporočili društev in organizacij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov. Pri tem nam bodo v pomoč naslednja vprašanja:

- Ali Slovenske novice v prispevkih o samomoru omogočajo prepoznavnost identitete?
- Ali Slovenske novice pri prispevkih o samomoru objavljajo napovedi teh prispevkov na naslovnici?
- Ali Slovenske novice v prispevkih o samomoru objavljajo uporabljeno metodo?
- Ali Slovenske novice v prispevkih o samomoru objavljajo vzroke?
- Ali Slovenske novice v prispevkih o samomoru objavljajo poslovilna pisma?
- Ali Slovenske novice v prispevkih o samomoru objavljajo fotografije?
- Ali Slovenske novice v prispevkih o samomoru posredujejo informacije o pomoči?

4.5 Spremenljivke in njihove vrednosti

Tema prispevka

Opis spremenljivke: Opredeljena je tema, o kateri govori prispevek.

Tema prispevka (1–4):

1. Samomor: Posameznik stori samomor.
2. Umor in samomor: Posameznik umori vsaj enega človeka in nato še sam stori samomor.
3. Samomorilni poskus: Posameznik poskusi storiti samomor, a ga ne dovrši.

4. Umor in samomorilni poskus: Posameznik umori vsaj enega človeka in poskusi storiti samomor, a ga ne dovrši.¹

Prepoznavnost identitete

Opis spremenljivke: V prispevku so objavljeni prepoznavni podatki, ki omogočajo razkritje posameznikove identitete. Napotek za etično poročanje pravi, naj novinar ne objavi prepoznavnih podatkov, ki bi omogočili razkritje identitete (Tekavčič Grad 1998).²

Prepoznavnost identitete (1–2):

1. Identiteta je prepoznavna: Če je objavljen kateri izmed naslednjih podatkov, je lahko identiteta prepoznavna: ime in priimek posameznika, ki je storil samomor, ali njegovega sorodnika, začetnice posameznika iz manjšega kraja, ime in poklic posameznika v manjšem kraju, ulica in kraj, poln naslov bivališča, naziv šole, začetnici in podatek o razredu, ime in priimek prijatelja, fotografija posameznika, ki je storil samomor, sorodnika, prijatelja, družinske hiše, ulice ali šole.
2. Identiteta ni prepoznavna: Če ni objavljen noben podatek iz prve točke, potem identiteta ni prepoznavna.

Napoved na naslovnici

Opis spremenljivke: O samomoru je nekaj besed zapisanih že na prvi strani časopisa. Napotek za etično poročanje pravi, naj novinar o samomoru ne poroča na naslovnici časopisa (Tekavčič Grad 1998). Prispevek o samomoru naj bo umeščen v notranjost časopisa (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000).

Napoved na naslovnici (1–2):

1. Da: Podatki, povezani s samomorom, so objavljeni na naslovnici.
2. Ne: Podatki, povezani s samomorom, niso objavljeni na naslovnici.

¹ Pri obravnavi umorov je problematična domneva nedolžnosti – krivda mora biti dokazana, da lahko o nekom govorimo kot o morilcu. Poseben problem so zato prispevki, ki govorijo o umoru in samomoru ter o umoru in samomorilnem poskusu, saj o umoru večinoma poročajo v trdilni obliki in ne razlikujejo med osumljencem in obsojencem – o osumljenem najpogosteje poročajo kar kot o obsojenem. Pri analizi ne ločujemo med prispevki, ki poročajo pravilno, in tistimi, ki ne.

² Pri operacionalizaciji te spremenljivke smo naleteli na težave, saj jo je težko povsem objektivno določiti, tako bo pri presoji o tem, ali je identiteta razkrita ali ne, v ospredju subjektivni pogled.

Uporabljena metoda

Opis spremenljivke: V poročanje o samomoru je vključen tudi podatek o uporabljeni metodi. Napotek za etično poročanje pravi, naj novinar ne objavi podatkov o uporabljeni metodi (Tekavčič Grad 1998). Poročanje o metodi lahko občutljive posameznike spodbudi k posnemanju, nevarnost pa je še večja, če obstaja natančen opis metode (For the Media 2009).

Uporabljena metoda (1–2):

1. Da: Uporabljena metoda je objavljena v prispevku.
2. Ne: Uporabljena metoda ni objavljena v prispevku.

Vzroki

Opis spremenljivke: Objavljeni so domnevni vzroki za samomor oziroma novinar pri poročanju išče krivca ali poskuša pripisati krivdo. Napotek za etično poročanje pravi, naj novinar ne podaja poenostavljenih vzrokov za samomor (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000). Novinar naj tudi ne objavi domnevnih vzrokov za samomor in naj ne išče krivca ali krivde, svetuje Tekavčič Gradova (1998).

Vzroki (1–2):

1. Da: Domnevni vzroki za samomor so objavljeni.
2. Ne: Domnevni vzroki za samomor niso objavljeni.

Poslovilno pismo

Opis spremenljivke: Objavljen je del iz poslovilnega pisma ali pismo v celoti. Napotek za etično poročanje pravi, naj novinar ne objavi besed iz poslovilnega pisma (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000). Objava poslovilnega pisma lahko omogoči razkritje posameznikove identitete in ostro posega v posameznikovo zasebnost.

Poslovilno pismo (1–3):

1. Da: Pismo obstaja, objavljen je del iz pisma ali pismo v celoti.
2. Ne: Pismo obstaja, a ni objavljeno.
3. Neznano: Ni razvidno, ali obstaja poslovilno pismo.

Fotografija

Opis spremenljivke: Objavljena je fotografija. Napotek za etično poročanje pravi, naj novinar v poročanje ne vključi fotografije (Tekavčič Grad 1998). Fotograf zaradi

možnega razkritja identitete veliko stvari sploh ne sme fotografirati, fotografije s splošnimi motivi pa ne prispevajo k temu, da bi javnost dogodek bolje razumela, in zgodbi ne prinašajo nobene dodatne vrednosti.

Fotografija (1–2):

1. Da: Fotografija je objavljena.
2. Ne: Fotografija ni objavljena.

Informacije o pomoči

Opis spremenljivke: Objavljene so informacije o tem, kam se lahko posameznik v stiski in njegovi bližnji obrnejo po pomoč. Napotek za etično poročanje pravi, naj novinar posreduje informacije o tem, kam se lahko ljudje v stiski obrnejo po pomoč (Tekavčič Grad 1998). Poročanje bo tako bolj uravnoteženo.

Informacije o pomoči (1–2):

1. Da: Informacije o tem, kam se lahko posameznik obrne po pomoč, so objavljene.
2. Ne: Informacije o tem, kam se lahko posameznik obrne po pomoč, niso objavljene.

4.6 Rezultati in razprava

Mal (2009) pravi, da Slovenske novice načeloma ne pišejo o samomorih, ker samomor ni priljubljena tema, ni zgodba. »Samomori, ki jih vendarle objavimo, so izjeme, ki potrjujejo pravilo. Ne obstaja pa seznam, v katerih primerih samomor objavimo«, še pojasnjuje Mal (2009). O tem, ali bodo o nekem samomoru poročali, se odločajo od primera do primera, še dodaja. Slovenske novice poročajo o samomorih javnih osebnosti, pokrivajo kombinacijo umora in samomora (zaradi umora), zanimive so jim tudi zgodbe, ko se nekdo ubije pred pričami, objavljajo družinske in skupinske tragedije (umor in samomor, trojni samomor, zgodbe tipa Romeo in Julija); kadar o nekem samomoru poročajo tuji mediji, pa v celoti povzamejo vse, kar so tuji mediji že objavili, in se ne sprašujejo o etiki (Mal 2009).

Tabela 4.1: Delež prispevkov glede na temo

Tema prispevka	Frekvenca	Delež (%)
Samomor	24	39,3
Umor in samomor	20	32,8
Samomorilni poskus	13	21,3
Umor in samomorilni poskus	4	6,6
Skupaj	61	100,0

Tabela 4.1 kaže, da so Slovenske novice v polletnem obdobju o samomoru poročale v 39,3 %, umoru in samomoru v 32,8 %, samomorilnem poskusu v 21,3 %, umoru in samomorilnem poskusu pa v 6,6 % primerov. V polletnem obdobju smo našli 61 prispevkov o samomoru. Mal (2009) takole komentira navedeno številko: »Mislim, da ni visoka in dokazuje, da samomori niso naša prioriteta. Teh je na leto pri nas okrog 600, v pol leta torej 300. Zraven pa še vsi samomorilni poskusi. Poročamo pa obširno v primerih, ko preiskovalci še ne vedo, ali je šlo za umor ali samomor«. V polletnem obdobju smo zasledili največ prispevkov o samomoru, medtem ko je bilo prispevkov o ostalih temah manj.

Slovenske novice omogočajo prepoznavnost identitete v 72,1 % prispevkov (glej Tabelo 4.2). V manj kot tretjini primerov (27,9 %) posameznikova identiteta ni prepoznavna.

Tabela 4.2: Delež prispevkov glede na prepoznavnost identitete

Prepoznavnost identitete	Frekvenca	Delež (%)
Je prepoznavna	44	72,1
Ni prepoznavna	17	27,9
Skupaj	61	100,0

Za Mrevljeta (2009) je varovanje identitete jasna stvar: »Če človek dovoli, da se njegovi podatki objavijo, da se je pripravljen izpostaviti v javnosti, povedati svojo zgodbo ali izkušnjo, ni nobenega problema, brez privolitve človeka oziroma, če je mladoleten, brez privolitve svojcev pa teh podatkov ne smemo uporabiti, še manj pa razkriti njegovo identiteto«. V naslednjem Malovem (2009) argumentu pa lahko najdemo razlog, zakaj

je identiteta tolikokrat prepoznavna: »Da se nek problem dotakne bralcev, ga je treba personificirati«. Dodaja še, da poskušajo pisati čim manj anonimnih zgodb, ker zgodba bralca bolj pritegne, če govori o nekom z imenom, priimkom in fotografijo. Slovenske novice v prispevkih o samomoru večinoma omogočajo prepoznavnost identitete, kar ni v skladu z etičnimi napotki.

V 13,1 % lahko najdemo napoved prispevka že na naslovnici (glej Tabelo 4.3), v 86,9 % pa napovedi na naslovnici ni. Prispevke o samomoru je treba objavljati na mestih, ki ne izstopajo (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2008).

Tabela 4.3: Delež prispevkov glede na napoved na naslovnici

Napoved na naslovnici	Frekvenca	Delež (%)
Ne	53	86,9
Da	8	13,1
Skupaj	61	100,0

Delež prispevkov z napovedjo na naslovnici ni velik, vendar ne moremo vedeti, ali se Slovenske novice izogibajo izpostavljanju prispevkov o samomoru na naslovnici ali pa jih tam nismo našli, ker so tisti dan na prvi strani napovedali prispevek, ki po njihovem mnenju pritegne več pozornosti. Pri poročanju o samomorih je pomemben tudi naslednji napotek, ki ga poudarja Mrevlje (2009), vendar ni bil predmet te analize: »Mislim, da je treba o samomorih poročati manj senzacionalistično, paziti, da se o tem ne piše na strani kronike, naj bo to v rubriki o zdravju«. Sklenemo lahko, da Slovenske novice prispevkov o samomoru večinoma ne napovedujejo že na naslovnici, kar je v skladu z etičnimi napotki.

Uporabljena metoda je objavljena v 90,2 % primerov, podatek o njej manjka le v 9,8 % prispevkov (glej Tabelo 4.4). Neobjavljanje metode je posebej pomembno zaradi možnosti posnemanja.

Tabela 4.4: Delež prispevkov glede na uporabljeno metodo

Uporabljena metoda	Frekvenca	Delež (%)
Da	55	90,2
Ne	6	9,8
Skupaj	61	100,0

Natančnim opisom metode bi se morali izogibati – raziskave namreč kažejo, da ima poročanje o samomorih večji vpliv na to, katero metodo bo posameznik izbral, kot pa na pogostost samomorov (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000). Podobno trdi Mrevlje (2009), ko pravi: »Wertherjev učinek je bil že večkrat obravnavan. Poročanje o samomoru dokazano ne sproži več samomorov, vpliva pa na način. /.../ Takšno poročanje se odraža samo tako, da lahko sproži v nekom, ki je že suicidalen, da si premisli glede metode, da bo na primer skočil z določenega mostu, kar dobi kultni pridih«. Alan (2001, 24) pa meni, da lahko poročanje o samomoru nekatere napelje k ideji, da bodo tudi njihove zgodbe prišle v javnost, če bodo storili samomor. Pri Slovenskih novicah o Wertherjevem učinku in možnosti posnemanja ne razmišljajo, zatrjuje Mal (2009). Rezultati kažejo, da Slovenske novice v prispevkih o samomoru skoraj vedno objavijo uporabljeno metodo, kar ni v skladu z etičnimi napotki.

Kot kaže Tabela 4.5, Slovenske novice v več kot polovici primerov (54,1 %) sicer ne podajajo vzrokov, vendar je delež prispevkov, v katerih so navedeni vzroki, vendarle visok (45,9 %). Pri tem je treba poudariti, da z uporabljeno metodo analize nismo mogli razbrati, ali novinar v primerih, ko domnevnih vzrokov ni navedel, ni uspel pridobiti informacij o njih in jih zato ni zapisal ali pa se je za neobjavo odločil iz etičnih nagibov.

Tabela 4.5: Delež prispevkov glede na vzroke

Vzroki	Frekvenca	Delež (%)
Ne	33	54,1
Da	28	45,9
Skupaj	61	100,0

»O vzroku samomora je vedno težko govoriti, ker vzrok ni tisto, kar je neposredno nekdo naredil. Tudi ljudje, ki so poskušali storiti samomor, bodo rekli, da to ni bil pravi vzrok, to je bila le kapljica čez rob«, pravi Mrevlje (2009). Odgovor na to, zakaj Slovenske novice v toliko primerih razkrivajo vzroke samomora, pa lahko najdemo le v Malovem (2009) argumentu, da če že poročajo o samomorih, poskušajo pridobiti čim več podatkov. Ugotovimo lahko, da Slovenske novice vzrokov večkrat ne objavijo, kot objavijo, vendar je delež, ko so domnevni vzroki objavljeni, velik, zato menimo, da njihovo poročanje ni v skladu z etičnimi napotki.

Poslovilno pismo je odraz posameznikovih najbolj zasebnih misli, zato z objavo pisma grobo posežemo v njegovo zasebnost, obenem pa lahko omogočimo tudi posredno ali neposredno prepoznavnost identitete. Kot prikazuje Tabela 4.6, v Slovenskih novicah poslovilno pismo objavijo relativno redko, vendar je ta podatek treba razumeti v kontekstu dejstva, da v večini primerov ni razvidno, ali pismo sploh obstaja in zato tudi ni objavljeno.

Tabela 4.6: Delež prispevkov glede na poslovilno pismo

Poslovilno pismo	Frekvenca	Delež (%)
Ni razvidno, ali obstaja	47	77,0
Obstaja, je objavljeno	11	18,0
Obstaja, ni objavljeno	3	5,0
Skupaj	61	100,0

Delež prispevkov, ki nakazujejo, da pismo obstaja, vendar ni objavljeno, je zelo majhen, pri čemer je treba omeniti, da je bil novinar pri poročanju morda seznanjen samo z dejstvom, da pismo obstaja, ni pa se mu uspelo do njega dokopati, možno pa je tudi, da je dejansko videl pismo in imel dostop do njega, pa se je odločil, da ga ne objavi. Glede na velik delež prispevkov, kjer ni razvidno, ali pismo sploh obstaja, se pojavlja vprašanje, ali pismo dejansko ni obstajalo in zato ni bilo objavljeno ali pa ga sploh ni bilo. Zaradi omenjene nejasnosti, ki izhaja iz omejitev uporabljene metode raziskovanja, ta spremenljivka ni verodostojen kazalnik etičnosti poročanja o samomorih.

Fotografije lahko posredno ali neposredno razkrijejo posameznikovo identiteto, simbolične fotografije, s katerimi lahko prav tako ponazorimo samomor, pa ničesar ne prispevajo k temu, da bi javnost bolje razumela to problematiko. Objavljanje fotografij je torej neutemeljeno in nepotrebno.

Tabela 4.7: Delež prispevkov glede na fotografijo

Fotografija	Frekvenca	Delež (%)
Da	42	68,9
Ne	19	31,1
Skupaj	61	100,0

V Slovenskih novicah, če pogledamo Tabelo 4.7, fotografija prispevke spremlja v 68,9 %, slaba tretjina (31,1 %) prispevkov pa je takih, ki niso opremljeni tudi s fotografijo. Delež prispevkov, ob katerih ni objavljena fotografija, je majhen, zaradi česar menimo, da Slovenske novice v primeru fotografije ne poročajo v skladu z etičnimi napotki.

Podatek o tem, kam se lahko posamezniki v stiski obrnejo po pomoč, je bil objavljen v enem samem prispevku (glej Tabelo 4.8), pa še v tistem je bil le posredno nakazan (omenjena sta bila Center za mentalno zdravje in šola za starše).

Tabela 4.8: Delež prispevkov glede na informacije o pomoči

Informacije o pomoči	Frekvenca	Delež (%)
Ne	60	98,4
Da	1	1,6
Skupaj	61	100,0

Mal (2009) gleda na objavljanje teh informacij takole: »Kaj naj pišemo o tem? Zmeraj imaš možnost nekam iti. Če imaš dandanes problem, pa ne veš, kam se lahko obrneš, moraš biti pa že malo neumen. Klikneš na internet, pa veš, kam moraš iti. Če si odrasel, pa tako ali tako veš. Obstaja ogromno nevladnih organizacij, a naj objavimo cel seznam?« Meni, da Slovenske novice niso nacionalna televizija in da izobraževalna

funkcija ni v njihovem opisu nalog: »Primarna funkcija komercialnega časopisa /.../ je zabava. Informiranje ni na prvem mestu« (Mal 2009). Slovenske novice v 98,4 % ne objavljajo informacij o pomoči (glej Tabelo 4.8). Ugotovimo torej lahko, da Slovenske novice podatkov o pomoči skoraj nikoli ne objavijo, zato lahko rečemo, da ne poročajo v skladu z etičnimi napotki.

Kvantitativna analiza je pokazala, da Slovenske novice pri poročanju o samomorih:

- v skoraj treh četrtinah primerov omogočajo prepoznavnost identitete,
- prispevkov večinoma ne napovedujejo na naslovnici,
- skoraj vedno objavijo uporabljeno metodo,
- domnevnih vzrokov sicer večkrat ne objavijo, kot objavijo, vendar je delež, ko so objavljeni, blizu 46 %,
- pri več kot dveh tretjinah prispevkov vključijo tudi fotografijo in
- skoraj nikoli ne objavijo informacij o pomoči.

Večina odgovorov pokaže, da Slovenske novice o samomorih ne poročajo etično oziroma v skladu z etičnimi napotki. Ti odgovori vodijo k potrditvi teze, da Slovenske novice ne poročajo v skladu z novinarsko etiko ter priporočili društev in organizacij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov.

Vzroke za stanje, kot smo ga ugotovili z raziskavo, med drugim vidimo v odrivanju samomora v zdravstvene ordinacije, čeprav gre za problem celotne družbe. O samomoru se premalo govori, zaradi česar nekateri pripadniki družbe o njem še vedno razmišljajo kot o nečem, kar je treba obsojati. Novinarji, ki imajo veliko moč dosežati široke množice in oblikovati njihovo mnenje, pa se ne zavedajo dovolj dobro vloge, ki bi jo lahko imeli pri detabuizaciji in destigmatizaciji samomora. Nekateri mediji s svojim poročanjem stanje celo poslabšujejo. Pomen novinarstva v modernem svetu je vedno večji, novinarstvo pa je bolj kot kdajkoli v zgodovini ključno pri oblikovanju globalne družbe (Bollinger 2003). Ker novinarji s svojim poročanjem dosežajo široko občinstvo, je prav, da se zavedajo tudi posledic tega dosega. »Novinarstvo je področje moralnih izbir, ki jih včasih obdaja melodramatična igra med dobrim in zlim«, meni Hargreaves (2007, 131).

Poseben problem predstavlja pomanjkljivo znanje novinarjev, ki se morda nikoli niso srečali s temeljnimi etičnimi načeli in imajo težave tako pri prepoznavanju etičnih dilem

kot tudi njihovem reševanju. Hargreaves (2007, 19) piše, da osnovna demokratična pravica do svobodnega izražanja že vsakemu državljanu dopušča biti novinar. Mencken pa meni, da je novinarstvo »obrt, ki je obvladljiva v štirih dneh in opuščena ob prvem namigu na boljšo službo« (v Hargreaves 2007, 18). Erjavčeva (1999, 23) vidi rešitev v profesionalizaciji novinarstva, ki je po njenem mnenju ključnega pomena za zagotovitev novinarske kakovosti. Prepričana je še, da brez etičnega novinarstva ni kakovostnega novinarstva (Erjavec 1999, 34). V Sloveniji za opravljanje novinarskega poklica (zaenkrat) ni potrebna univerzitetna novinarska izobrazba. Izobrazba pa je osnovni preventivni ukrep proti novinarskim napakam (Erjavec 1999, 29). Frith in Meech (2007) pišeta, da je v zadnjih 30 letih prišlo do velikega porasta univerzitetnih novinarskih programov v Veliki Britaniji, s študijo, ki sta jo izvedla s škotskimi diplomiranimi novinarji, pa ugotavljata, da je študij novinarstva učinkovita priprava za uspešno novinarsko kariero in da diplomirani novinarji vnašajo v novinarstvo neko novo perspektivo.

Toda izobraževanja bi moralo biti deležno tudi občinstvo, ki se dnevno srečuje z velikimi količinami medijskega gradiva. Naš vsakdan je prežet z različnimi informacijami in v komunikacijski družbi je sobivanje z mediji neizogibno. Prav zato je pomembno, da je posameznik sposoben ločiti med kakovostnim in nekakovostnim novinarskim izdelkom. Ne samo novinarji, tudi občinstvo torej potrebuje izobraževanje, ki mu bo omogočilo to razliko prepoznati. Občinstvo potrebuje znanje o delovanju medija, njegovih učinkih na občinstvo in o novinarski kakovosti, meni Erjavčeva (1999, 149). Hargreaves (2007, 170) kot temeljne naloge novinarstva izpostavlja odkrivanje, vestno poročanje in ustvarjanje zaupanja – prepričan je, da če novinarstvu ne moremo zaupati, ne bo ne verodostojno ne spoštovano. Phillipsova (2007, 9) pa pojasnjuje, da morajo biti novice ažurne, koristne, pomembne, osredotočene na spremembe obstoječega, osnovane na dokazih in imeti vpliv – če ustrezajo tem načelom, jim občinstvo lahko zaupa; zaupanje pa je po njenem mnenju pomembno.

Zaskrbljujoča postaja vedno večja koncentracija lastništva, ki zožuje možnosti za javno debato, problematične pa so tudi komercialne in tehnološke sile, ki vedno bolj narekujejo sestavo in držo medijev, meni Bollinger (2003). Zato je razumljiv strah, da finančni pritiski ogrožajo kakovost in standarde novinarstva, še dodaja. V sodobnem času je novinarstvo namreč bolj zavezano trgu kot etiki, pomembna je branost,

gledanost, poslušnost. V tržnem gospodarstvu se lahko obdržijo predvsem tisti mediji, ki ponujajo popularno vsebino – nasilje, nesreče, spolnost, razvedrilo, avtonomija novinarstva pa je podrejena predvsem ekonomski uspešnosti, meni Erjavčeva (1999, 140). Tudi Koširjeva (2003, 63) je prepričana, da prevladuje tržno naravnano novinarstvo oziroma novinarstvo denarnice, kjer naslovniki novinarskih sporočil niso državljani, ampak potrošniki. Vedno večji medijski trg zato omogoča preživetje le najbolj branim, najbolj gledanim, najbolj poslušanim, kar pa na žalost ne pomeni tudi najboljšim.

5 SKLEP

S pomočjo strokovno-znanstvene literature o novinarski etiki, priporočil društev in organizacij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov, ter različnih etičnih kodeksov smo poskušali odgovoriti na raziskovalno vprašanje, kako poročati o samomorih, da bo javnost dovolj dobro obveščena, zasebnost posameznika in njegovih bližnjih pa kljub temu zaščitena. Ugotovili smo, da meja med pravico javnosti do obveščenosti in pravico posameznika do zasebnosti ni natančno določena, sploh pa ni univerzalna. Na raziskovalno vprašanje smo odgovorili v obliki napotkov za odgovorno in etično poročanje o samomorih. Novinar naj ne objavlja nepotrebnih podrobnosti, saj lahko njihova objava poveča možnost posnemanja, obenem pa se poveča tudi možnost razkritja identitete. V mislih naj ima, da je odgovoren javnosti, zato jo mora obveščati o zanj pomembnih stvareh, obenem pa naj se zaveda, da je v prvi vrsti človek, zato naj pri poročanju o občutljivih temah, kakršna je samomor, ne pozabi na sočutje.

Mediji imajo moč vzgajati javnost glede preprečevanja samomora; zgodbe o samomoru lahko informirajo občinstvo o najpogostejših vzrokih, opozorilnih znakih, trendih in samomornem količniku, pa tudi o sodobnih načinih zdravljenja (For the Media 2009). Novinarstvo lahko naredi veliko dobrega – pomaga lahko, da se o samomoru več govori in poišče rešitve v različnih družbenih sferah. Mrevlje (2009) vidi moč novinarstva v pisanju s filozofskega, družbenega, političnega, sociološkega ali antropološkega stališča in meni, da bi tak multidimenzionalni, interdisciplinarni pogled na samomornost marsikaj spremenil v zavesti ljudi. Strinjamo se z njim in upamo, da bomo v prihodnosti lahko pričala drugačnemu, bolj etičnemu poročanju. Smernice zanj smo predstavili v tem delu. Bistvenih napotkov, ki smo jih podali, ni veliko in za njihovo upoštevanje bi si moral prizadevati vsak novinar. Etično in večplastno poročanje lahko spremeni zavest ljudi. »V spremembi zavesti ljudi pa vidim dve koristi: ena je ta, da bi se spremenilo stališče, da je pri nas sprejemljivo reševati težave tudi na ta način, da odidem s sveta, da umrem, druga pa, da bi ljudje začeli spreminjati svoje predsodke v zvezi s samomori, da bi znali prepoznati samomornilne znake, prisluhniti in pomagati« (Mrevlje 2009).

Preverjali smo tudi tezo, da Slovenske novice ne poročajo v skladu z novinarsko etiko ter priporočili društev in organizacij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov. Uspeli smo pokazati, da Slovenske novice o samomorih v večini primerov ne poročajo

v skladu z etičnimi napotki, saj omogočajo prepoznavnost identitete, skoraj vedno objavijo uporabljeno metodo, domnevnih vzrokov sicer večkrat ne objavijo, kot objavijo, vendar je delež, ko so objavljeni, blizu 46 %, v prispevek večinoma vključijo tudi fotografijo in ne objavljajo informacij o pomoči. Rezultati kažejo, da prispevkov o samomoru večinoma sicer ne napovedujejo na naslovnici, vendar ne moremo vedeti, ali se temu izogibajo ali pa jih tam nismo našli, ker so tisti dan na prvi strani napovedali prispevek, ki po njihovem mnenju pritegne več pozornosti. Menimo, da želja po zabavi občinstva, višanju naklade in povečevanju dobička ni upravičen razlog, zakaj so v prispevkih prisotni tako grobi posegi v zasebnost. Tezo, da Slovenske novice ne poročajo v skladu z novinarsko etiko ter priporočili društev in organizacij, ki se ukvarjajo s preprečevanjem samomorov, smo potrdili. Omenimo še, da zaradi omejitev izbrane metode (analiza besedil) ni bilo mogoče celovito odgovoriti na izbrana vprašanja, zato bi bilo treba v prihodnjem raziskovanju obstoječo metodo dopolniti z drugimi, tako imenovanimi etnografskimi metodami, kot sta opazovanje z udeležbo in intervjuji z novinarji, ki so bili avtorji analiziranih prispevkov.

Na koncu še enkrat pogledjmo glavne napotke za poročanje o samomorih. Novinar naj poudari, da samomor ni edina rešitev za reševanje težav, posreduje naj razne informacije o samomoru (statistične podatke, dejavnike tveganja ...) in upošteva, da poročanje vpliva na svojce in prijatelje umrlega, navede naj opozorilne znake in posreduje informacije o tem, kam se lahko ljudje v stiski obrnejo po pomoč, v poročanje naj ne vključi fotografije in naj ne objavi podatkov, ki bi omogočili razkritje identitete, o samomoru naj ne poroča na naslovnici časopisa in ne podaja podrobnosti o kraju, času, uporabljeni metodi in domnevnih vzrokih, besedila naj ne oblikuje tako, da bo samomor predstavljen kot častivredno dejanje in kot edina možna rešitev za posameznika, samomora naj ne opisuje kot senzacijo, ga ne romantizira in ne išče krivca ali krivde (Tekavčič Grad 1998). O samomoru naj poroča kot o dovršenem, ne pa uspešnem dejanju in naj ne objavlja poslovnih pisem (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2000). Izkoristi naj priložnost izobraziti javnost o samomorih (Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals 2008). Pomembno je tudi, da novinar ne govori o samomorilcu, pač pa o samomorilno ogroženi osebi ali osebi, ki je umrla zaradi samomora oziroma je storila samomor (Mrevlje 2009). Prispevki o samomoru naj se ne pojavljajo na straneh črne kronike, ker je s tem samomor

avtomatsko stigmatiziran (Mrevlje 2009). Novinar naj tudi pusti bližnjim čas za žalovanje; če bo želel karkoli izvedeti od njih, pa bo izvedel kasneje (Mrevlje 2009).

6 LITERATURA

- Alan, Jeff. 2001. *Responsible Journalism. A Practical Guide for Working and Aspiring Journalists*. Chicago: Bonus Books.
- American Society of Newspapers Editors: Statement of Principles*. 2006. Dostopno prek: <http://www.asne.org/kiosk/archive/principi.htm> (22. januar 2009).
- Andlovič, Aleš. 2006. Iz strahu nož v srce. *Slovenske novice*, (14. december).
- At-a-glance: Safe Reporting on Suicide*. 2001. Dostopno prek: http://www.sprc.org/library/at_a_glance.pdf (14. april 2009).
- A., V. 2007. Z mostu hotela skočiti v Krko. *Slovenske novice*, (22. februar).
- Bakal, Oste. 2007. Babica je umrla pet ur za vnukom. *Slovenske novice*, (26. marec).
- Baker, Michael J. 2002. *The Westburn Dictionary of Marketing*. Dostopno prek: <http://www.westburnpublishers.com/marketing-dictionary/i/in-depth-interview.aspx> (25. februar 2009).
- Belovič, Branka. 1999. Samomori v Sloveniji v obdobju 1992–1996. V *Prekinjeno življenje. Samomorilnost na Slovenskem*, Karel Gržan, 5–7. Ljubljana: Družina.
- Bohak, Janko. 1999a. Pogovor z Jankom Bohakom o samomorilnosti. V *Prekinjeno življenje. Samomorilnost na Slovenskem*, Karel Gržan, 29–47. Ljubljana: Družina.
- 1999b. Samomor – njegove neznanke in vedenjska pojavnost. V *Prekinjeno življenje. Samomorilnost na Slovenskem*, Karel Gržan, 19–26. Ljubljana: Družina.
- Bollinger, Lee. 2003. *President Bollinger's Statement on the Future of Journalism Education*. Dostopno prek: http://www.columbia.edu/cu/news/03/04/lcb_j_task_force.html (20. april 2009).
- B., E. 2006. Tri s kijem, sebe z iglo. *Slovenske novice*, (12. december).
- 2007a. Do smrti zabodla svojih pet otrok. *Slovenske novice*, (2. marec).
- 2007b. Ustrelil otroka in sebe. *Slovenske novice*, (6. marec).
- 2007c. Oblikovalko je ubila da Vincijeva šifra. *Slovenske novice*, (19. marec).
- 2007č. Enajstletnika obesile žaljivke. *Slovenske novice*, (21. april).
- B., K. 2007. Spletne grožnje so ga spravile v grob. *Slovenske novice*, (14. april).
- B., O. 2006. Namerno pred tovornjak? *Slovenske novice*, (30. december).
- Celec, Boštjan. 2007. Ubil ženo, njene starše in sebe. *Slovenske novice*, (26. februar).
- Code of Ethics for the Press, Radio and Television, Sweden*. 2006. Dostopno prek: http://ethicnet.uta.fi/sweden/code_of_ethics_for_the_press_radio_and_television (22. januar 2009).

- Code of Ethics of the Norwegian Press*. 2007. Dostopno prek: http://ethicnet.uta.fi/norway/code_of_ethics_of_the_norwegian_press (28. januar 2009).
- Conger, John. 1985. *Mladostniki*. Ljubljana: Pomurska založba in Centralni zavod za napredek gospodinjstva.
- Cukut, Sanja. 2006. *Rojstva in samomori v Sloveniji skozi tri desetletja (1971–2001)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- C., B. 2006a. Sam se je odločil? *Slovenske novice*, (25. november).
- 2006b. Najprej v gozd, nato nameril vase. *Slovenske novice*, (28. november).
- C., M. in I. U. Napadel policista in se zabodel. *Slovenske novice*, (7. april).
- Day, Louis Alvin. 2006. *Ethics in Media Communications. Cases and Controversies*. Belmont: Thomson Wadsworth.
- D., M. 2007. Življenje v črepinjah. *Slovenske novice*, (26. april).
- Erjavec, Karmen. 1999. *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Fatur, Silvo. 1998. Werther v kavbojkah. V *Šolska ura z Wertherjem*, Mirjana Benjak in Silvo Fatur, 37–44. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- For the Media*. 2009. Dostopno prek: http://www.afsp.org/index.cfm?fuseaction=home.viewPage&page_id=0523D365-A314-431E-A925C03E13E762B1 (7. april 2009).
- Frith, Simon in Peter Meech. 2007. *Becoming a Journalist. Journalism Education and Journalism Culture*. Dostopno prek: <http://jou.sagepub.com/cgi/content/abstract/8/2/137> (20. april 2009).
- German Press Code*. 2006. Dostopno prek: http://ethicnet.uta.fi/germany/german_press_code (22. januar 2009).
- Goodwin, Gene in Ron F. Smith 1994. *Groping for Ethics in Journalism*. Ames: Iowa State University Press.
- Gostečnik, Christian, Marinka Pahole in Mirko Ružič. 1999. *Biti mladostnikom starši*. Ljubljana: Brat Frančišek in Frančiškanski družinski center.
- G., M. 2006a. Umorila hčeri, psa in se obesila. *Slovenske novice*, (8. december).
- 2006b. Zaradi prepovedane ljubezni v smrt. *Slovenske novice*, (27. december).
- 2007a. Umorila hčer, da bi bila le njena. *Slovenske novice*, (18. januar).
- 2007b. Tako mlade pa že tako zverinske. *Slovenske novice*, (3. marec).
- 2007c. Zadavil je ženo in se obesil. *Slovenske novice*, (7. marec).
- 2007č. Ljubosumje ga je ugonobilo. *Slovenske novice*, (8. marec).
- 2007d. Živa in ne noseča. *Slovenske novice*, (11. april).
- Hargreaves, Ian. 2007. *Novinarstvo. Zelo kratek uvod*. Ljubljana: Založba Krtina.

- Hausman, Carl. 1992. *Crisis of Conscience. Perspectives on Journalism Ethics*. New York: HarperCollins Publishers.
- International Association for Suicide Prevention*. 2009. Dostopno prek: <http://www.iasp.info/> (20. april 2009).
- Jerman, Vladimir. 2007. Pogum velja več kot pest zdravil. *Slovenske novice*, (19. april).
- J., J. 2007. Zakonca v smrt. *Slovenske novice*, (30. april).
- Keber, Dušan. 2003. Knjigi na pot. V *Slovenija s samomorom ali brez*, ur. Andrej Marušič in Saška Roškar, 4. Ljubljana: DZS.
- Klic v duševni stiski*. 2008. Dostopno prek: <http://www.psih-klinika.si/index.php?id=166> (12. februar 2008).
- Kodeks novinarjev Slovenije*. 2002. Dostopno prek: <http://www.novinar.com/dokumenti/kodeks.php> (22. januar 2009).
- Konec Juričič, Nuša. 2001. *Samomor v regiji Celje in njenih upravnih enotah v obdobju od 1985 do 1999*. Dostopno prek: <http://www.zzv-ce.si/unlimitpages.asp?id=238> (12. februar 2008).
- Košir, Manca. 2003. *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- K. C., B. 2006. Krvavi božični večer. *Slovenske novice*, (27. december).
- Ko., M. 2006. Ustrelil je talko, nato pa še sebe. *Slovenske novice*, (25. november).
- Lamovec, Tanja. 2005. Nihče ne pride živ s tega sveta. Slovenska sprenevedanja o smrti in samomoru. *Socialno delo* 44 (6): 403–408.
- Lenné, Raphael. 1978. *Depresija, bolezen našega časa*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- L. D., Z. 2007. Grozil, da se bo razstrelil. *Slovenske novice*, (9. marec).
- Mal, Domen. 2007. Dve dijakinji šli pod vlak. *Slovenske novice*, (24. februar).
- 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 16. februar.
- Marušič, Andrej. 2003. Samomor med genomom in enviromom. V *Slovenija s samomorom ali brez*, ur. Andrej Marušič in Saška Roškar, 21–28. Ljubljana: DZS.
- Marušič, Andrej in Maja Zorko. 2003. Slovenski samomor skozi prostor in čas. V *Slovenija s samomorom ali brez*, ur. Andrej Marušič in Saška Roškar, 10–20. Ljubljana: DZS.
- Milčinski, Lev. 1985. *Samomor in Slovenci*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 1996. Samomor. V *Enciklopedija Slovenije 10: Pt–Savn*, ur. Marjan Javornik, 373–374. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mrevlje, Gorazd V. 2009. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 18. februar.
- Münchenska deklaracija*. 1971. Dostopno prek: <http://sindikar.novinar.com/?m=>

3&id_clanek=50 (22. januar 2009).

National Union of Journalists: Code of Conduct. 1936. Dostopno prek: <http://www.nuj.org.uk/innerPagenuj.html?docid=174> (22. januar 2009).

Ocvirk, Anton. 1988. Goethe in Wertherjevo mučeništvo. V *Trpljenje mladega Wertherja*, Johann Wolfgang von Goethe, 5–60. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Paternu, Boris. 2001. *Književne študije*. Ljubljana: Gyrus.

Patterson, Philip in Lee Wilkins. 1994. *Media Ethics. Issues and Cases*. Dubuque: Brown & Benchmark.

Phillips, Angela. 2007. *Good Writing for Journalists*. London: Sage Publications.

Počivavšek, Ludvik. 2007. *Pogrebni nagovori – samomor*. Maribor: Založba Pivec.

Poklicna merila in načela novinarske etike v programih RTV Slovenija. 2000. Dostopno prek: http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=static&c_menu=1048035122 (22. januar 2009).

Poler, Melita. 1997. *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.

Potočnik, Vinko. 1999. Pogovor z duhovnikom in sociologom Vinkom Potočnikom. V *Prekinjeno življenje. Samomorilnost na Slovenskem*, Karel Gržan, 9–17. Ljubljana: Družina.

Prestor, Jože. 2006. *Pristop k samomorilno ogroženi osebi na terenu in njen prevoz v bolnišnico*. Dostopno prek: http://casopis.resevalci.org/1_02-2006/02_Prestor_samomor_11-17.pdf (12. februar 2008).

Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals. 2000. Dostopno prek: http://www.iasp.info/pdf/task_forces/WHO_Resource_Media_Professionals.pdf (22. januar 2009).

Preventing Suicide: A Resource for Media Professionals. 2008. Dostopno prek: http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf (22. januar 2009).

Reporting Suicide and Mental Illness. 2006. Dostopno prek: http://iasp.info/pdf/task_forces/Australia_Reporting.pdf (15. april 2009).

Resources for Journalism Education. 2001. Dostopno prek: http://iasp.info/pdf/task_forces/Australia_Response_Ability.pdf (15. april 2009).

Ringel, Erwin. 2004. *Beg ne pomaga. Kako se pravilno spoprijemamo s težavami*. Celovec: Mohorjeva.

Roškar, Saška. 2003. Samomor med duševnostjo in telesom. V *Slovenija s samomorom ali brez*, ur. Andrej Marušič in Saška Roškar, 29–37. Ljubljana: DZS.

- Roškar, Saška in Jana Šmagelj. 2003. Uvod. V *Slovenija s samomorom ali brez*, ur. Andrej Marušič in Saška Roškar, 5–7. Ljubljana: DZS.
- Slovenske novice*. 2006a. S sinovi v jezero, (22. november).
- 2006b. Fanika je bila umorjena, (27. november).
- 2006c. Grozil z eksplozijo, (30. december).
- 2007a. Obesil se je kot Sadam, (6. januar).
- 2007b. Zadušila se je, (6. januar).
- 2007c. Obešenje po Sadamovo, (19. januar).
- 2007č. Storil je, kar mora?, (20. januar).
- 2007d. Kje je Julien?, (1. februar).
- 2007e. Rešili občana, (17. februar).
- 2007f. Ustreljeni do smrti, (26. februar).
- 2007g. Preprečili tragedijo, (9. marec).
- 2007h. Zastrupila svoje otroke, (13. marec).
- 2007i. Viktor mrtev, (20. marec).
- 2007j. Samomor pred kamerami, (24. marec).
- 2007k. Samozažigalni taksist, (2. april).
- 2007l. Umoril otroka, nato sebe, (5. april).
- 2007m. Peterica skupaj v smrt, (17. april).
- Society of Professional Journalists: Code of Ethics*. 1996. Dostopno prek: <http://www.spj.org/ethicscode.asp> (22. januar 2009).
- Splichal, Slavko. 1990. *Analiza besedil. Statistična obravnava jezikovnih podatkov v družboslovnih raziskavah*. Ljubljana: Raziskovalni inštitut, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Statistični urad Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si> (29. januar 2009).
- Stritar, Josip. 1996. *Zorin*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Suicide and the Media: Recommendations on Suicide Reporting for Media Professionals*. 2009. Dostopno prek: http://iasp.info/pdf/task_forces/HongKong_Recommendations_Media.pdf (15. april 2009).
- Suicide Sensitive Journalism Handbook*. 2003. Dostopno prek: http://iasp.info/pdf/task_forces/UnitedKingdom_Sensitive_Journalism_Handbook.pdf (15. april 2009).
- S., F. 2006. Samomorilec vzel pod rušo še tri. *Slovenske novice*, (28. november).
- 2007a. Ustrelil ženo in hčer, potem pa še sebe. *Slovenske novice*, (3. januar).

- 2007b. Oče skočil v Temzo, hčerki šli na vrv. *Slovenske novice*, (3. februar).
- 2007c. Trojni in dvojni umor ter samomora. *Slovenske novice*, (27. februar).
- 2007č. Resnični samomor v spletni klepetalnici. *Slovenske novice*, (27. marec).
- 2007d. Zaklal 11-letnega sina in šel pod vlak. *Slovenske novice*, (27. marec).
- 2007e. Dvojni samomor po smrti zvestega psa. *Slovenske novice*, (6. april).
- S., U. 2007a. Družinska tragedija. *Slovenske novice*, (2. februar).
- 2007b. Ustrelil sinka in taščo. *Slovenske novice*, (16. februar).
- 2007c. Morilski pedofil šel pod tramvaj. *Slovenske novice*, (2. marec).
- 2007č. Samomor delal z letalom. *Slovenske novice*, (7. marec).
- 2007d. Oče in štirje otroci mrtvi, kje je mama? *Slovenske novice*, (28. marec).
- Šešok, Janja. 2003. Ekonomski vidik samomorilnosti. V *Slovenija s samomorom ali brez*, ur. Andrej Marušič in Saška Roškar, 52–62. Ljubljana: DZS.
- Tekavčič Grad, Onja. 1998. *Samomor. Kako poročati? Priporočila medijem*. Ljubljana: Svetovna zdravstvena organizacija.
- 2003. Žalovanje po samomoru bližnjega – travmatske posledice in kako jih preprečevati. V *Slovenija s samomorom ali brez*, ur. Andrej Marušič in Saška Roškar, 156–168. Ljubljana: DZS.
- 2004. Vizionarska skrb Erwina Ringla za človeka v krizi. V *Beg ne pomaga. Kako se pravilno spoprijemamo s težavami*, Erwin Ringel, 7–14. Celovec: Mohorjeva.
- Tomori, Martina. 2003. Preprečevanje samomora pri mladostnikih. V *Slovenija s samomorom ali brez*, ur. Andrej Marušič in Saška Roškar, 79–90. Ljubljana: DZS.
- U., I. 2007. Utopljenka v morju. *Slovenske novice*, (19. april).
- U., M. 2007. Z vrha Pariza v smrt. *Slovenske novice*, (10. marec).
- Valutni podatki za leto 2008*. 2008. Dostopno prek: <http://www.nrb.info/podatki/index.html> (14. april 2009).
- Vatovec Einspieler, Violeta. 2007. Depresija dvakrat pogostejša pri ženskah. *Večer*, (28. avgust).
- Večer*. 2007. Veliko poskusov samomora med mladostniki, (11. september).
- Vugrinec, Miša. 2007. Samomorilnost. *Bonbon*, (11. september).
- Zajec, Diana. 2006. Po samomorih na žalostnem vrhu. *Delo*, (11. september).
- Zakrajšek, Vojko. 2006. Obešeni moški krvavih rok. *Slovenske novice*, (8. november).
- 2007. S puško njene, z bombo pa sebe. *Slovenske novice*, (6. marec).
- Weimann, Gabriel. 2000. *Communicating Unreality. Modern Media and the Reconstruction of Reality*. Thousand Oaks: Sage Publications.

PRILOGA A: Intervju s psihiatrom in psihoterapevtom prim. Gorazdom V. Mrevljatom, dr. med.

18. februar 2009

Kaj novinarji najpogosteje delajo narobe, ko poročajo o samomorih?

Kar se tiče slovenskega prostora, bi rekel tole: najprej se mi zdi narobe to, da se o samomoru največkrat piše, kadar se samomor zgodi. Seveda to vzbudi začudenje, prestrašenost. Takrat se novinarji največkrat oglasijo in samo v tem primeru pišejo. Pišejo pa v teh primerih več ali manj standardne stvari: kako smo Slovenci ogroženi, koliko imamo samomorov, kakšni so načini, kateri so najpogostejši vzroki. Našteva se številke, ki jih ljudje poznajo ali pa ne, so pa zagotovo ob nekem takem dogodku najmanj primerne oziroma ga v nobenem smislu ne osvetlijo. Poleg tega se mi zdi ob tem načinu pisanja narobe tudi to, da se o samomorih piše večinoma na strani, kjer je kronika, skupaj z drugimi delinkventnimi dejanji, kar pomeni, da je na ta način samomor takoj stigmatiziran. Ko ga zapišemo med kriminalna dejanja, prestopke, ljudje avtomatično razmišljajo o samomoru tako, da samomor dobi slabšalni pomen ne glede na to, kakšen odnos ima nekdo do samomorilnosti. Osnovno pravilo pa je, da naj se o samomorih ne piše senzacionalistično.

Se vam zdi, da je samomor tabu v slovenski družbi?

Na nek način je. Tabu v tem smislu, da vsi vemo, da je samomorov v Sloveniji veliko, vendar se temu izogibamo. Mislim, da si družba zakriva pogled pred tem. Družba odriva problem samomorilnosti predvsem v medicino, v psihiatrijo. Psihiatrija že dolgo ne pristaja več na to, da je to samo njen problem. Problem psihiatrije sicer je zdravljenje samomorilnega človeka, kadar je hudo ogrožen, preprečevanje pa zagotovo ni samo stvar psihiatrije, ampak širšega družbenega okolja ter seveda predvsem družbene in politične volje, da bi se tega problema sistematično rešili. Kar pomeni, med drugim, tudi bolj odkrito pogovarjati se o tem, kaj sploh samomor pomeni. Cel kup stvari v zvezi s samomorom je tabuiranih: predstave, da nekdo, ki grozi s samomorom, samomora gotovo ne bo storil, misli, da se samomor meni ne bo zgodil ... Ne gre samo za to, da ljudje rečejo, da oni pa tega gotovo ne bi storili, ampak če to trdijo tako načelno, brez občutka, lahko spregledajo depresivno in suicidalno krizo tudi pri bližnjem – otroku, partnerju, prijatelju, ker imajo težave o tem govoriti. Težave o tem govoriti pa imajo, ker obstaja v družbi temeljna dilema, ali je samomor vprašanje moči, šibkosti ali

poguma. Na ta način razmišljati je neplodno, zlasti za zdravnike. Zdravnik se, ko ima človeka pred seboj, ne ukvarja s tem, ali ima ta človek pravico storiti samomor ali ne, ali je to stvar njegovega poguma ali šibkosti. Človek, ki je resno suicidalen, ki je v krizi, v stiski, lahko ima psihiatrično simptomatiko, lahko je pa tudi nima, ker so ga lahko tako daleč pripeljale okoliščine. Takrat mu je treba pomagati, ne pa filozofirati o tem, ali ima pravico storiti samomor ali ne. Ena od stvari, ki gotovo držijo, česar se zavedamo tudi v medicini, pa je, da nekdo, ki bo hotel storiti samomor, ga tudi bo, kljub naši ponujeni pomoči, ker zdravljenje, preprečevanje samomora ni to, da imamo samomorilnega človeka ves čas zaprtega in ga čuvamo, ampak da ga čuvamo takrat, kadar ne more svojega impulzivnega, avtodestruktivnega vedenja obvladati, in ga z nekimi terapevtskimi prijemi poskušamo privedi do tega, da svojo neznosno situacijo in počutje začne reševati na ustrežnejši način, ne pa, da se mu kaže smrt kot možna oblika odhoda življenja in rešitve njegovih težav.

Kako bi se lahko poročanje o samomorih izboljšalo – bi moralo novinarstvo bolj sodelovati s stroko?

Mislím, da se je v zadnjem času v novinarstvu zgodilo nekaj premikov. Bilo je nekaj poskusov analitičnega razmišljanja in drugačnega lotevanja samomorilnosti. Mislím, da je treba o samomorih poročati manj senzacionalistično, paziti, da se o tem ne piše na strani kronike, naj bo to v rubriki o zdravju, predvsem pa so pomembni občasni analitični članki ali pa serije člankov, ki analizirajo, kaj je samomorilnost v Sloveniji, zakaj je to problem, se pravi iz raznih aspektov, ne samo psihiatričnega. V tem vidim moč novinarstva – v pisanju s filozofskega, družbenega, političnega, sociološkega, antropološkega stališča ... Tak multidimenzionalni, interdisciplinarni pogled na samomorilnost bi marsikaj spremenil v zavesti ljudi. V spremembi zavesti ljudi pa vidim dve koristi: ena je ta, da bi se spremenilo stališče, da je pri nas sprejemljivo reševati težave tudi na ta način, da odidem s sveta, da umrem, druga pa, da bi ljudje začeli spreminjati svoje predsodke v zvezi s samomori, da bi znali prepoznati samomorilne znake, prisluhniti in pomagati. Večina ljudi v Sloveniji, ki povprečno dolgo živi, je v življenju poznala (bolj ali manj dobro) vsaj enega človeka, ki je storil samomor. Ta prekuženost, če rečem po medicinsko, s samomorilnostjo, ima sporočilo, da je edina možna rešitev vzeti štrik in se obesiti, kot rečejo ljudje. To bi se lahko spremenilo z analitičnim poročanjem, spremenilo pa bi se lahko tudi to, da bi ljudje presegli svoje tabuje, kot ste vi prej rekli, ali pa razne predsodke v zvezi s samomorom.

Da bi, če bi videli nekoga, ki je zaskrbljen in umaknjen, znali prepoznati znake, vprašali, kaj je in ali lahko pomagajo, da se ne bi prestrašili, če bi nekdo govoril o svojih suicidalnih fantazijah, ampak bi se poskušali z njim pogovoriti, če bi videli, da ne bosta mogla rešiti težav, pa bi šli z njim k psihologu ali k zdravniku. To, kar se počne v drugih, v tem smislu bolj prosvetljenih državah, kot so zlasti skandinavske države, pa tudi Nizozemska, Danska in Anglija. Tam ni tako sramotno pogovarjati se z nekom, če je samomorilen, ali pa poiskati pomoč.

Kako je trenutno s programi za preprečevanje samomora?

Obstaja nacionalni program za preprečevanje samomora, ki smo ga že pred leti napisali po vzoru, dodatno pa še po lastnih izkušnjah, kako na nacionalnem nivoju zmanjšati število samomorov (začeli bi že v vrtcih). Zelo znamenit primer je bil na Švedskem, kjer so na enem otoku pred leti prišli na idejo ...

Gotland, kajne?

Tako, je. Gotlandski projekt, potem to poznate in najbrž veste tudi to, da je čez 30 let samomorilni količnik začel ponovno naraščati, ker so se zdravniki tam zamenjali. Tako so sedaj naredili gotlandski projekt 2. Že samo izobraževanje zdravnikov, kako pomagati, kako se pogovarjati o samomoru, pomaga tako, da ljudje poiščejo pomoč in se zmanjšuje število samomorilno ogroženih. Kaj bi šele bilo, če bi v to vključili še cel kup poklicev, ki se v raznih situacijah srečujejo z ljudmi (tak program ima Finska), na primer gasilce in policiste, ne da bi postavljali diagnoze, ampak da bi se o tem govorilo in znalo prepoznati znake, ljudi pa usmerjalo, kaj in kako narediti, če so v svojih stiskah tudi suicidalni. Tukaj bi se lahko novinarstvo zelo vključilo – s promocijo, poročanjem, odpiranjem javnih polemik, intervjuvanjem ljudi, ki poznajo ali pa vodijo take projekte. Vendar nobeden od teh projektov ni stekel, ker v tej državi še vedno ni dovolj družbene volje. Vem, da so kakšne druge stvari pomembnejše, ampak samomorilnost je poleg odvisnosti od alkohola zagotovo največji socialno-zdravstveni problem v Sloveniji, vendar ga odrinjamo. Slovenija je tudi v času komunizma objavljala svoje statistične podatke o samomorilnosti, čeprav jih veliko komunističnih držav ni (recimo Kitajska in Sovjetska zveza, od držav bivšega vzhodnega bloka jih je samo Madžarska), ker ob želji prikazovanja na zunaj, da je to popoln družbeni red, visoke številke samomorilnosti povedo, da nekaj ni v redu. Samomorilnost ni duševna bolezen, ampak simptom družbenega dogajanja, ki je povezan tudi z družbenimi razmerami. Pred leti smo skupaj

s profesoricama Tekavčičevo in Zafasnikovo ter občasnimi sodelavci vodili tudi zelo velik projekt po osnovnih in srednjih šolah po Sloveniji, kako prepoznati depresivnega ali pa samomorilnega otroka in mladostnika. Izvajali smo eno tako preventivno akcijo, ki je bila podprta celo s strani Zavoda za šolstvo in Ministrstva za šolstvo. Pred leti so tudi ta program ukinili, zato trenutno sistematičnega programa, ki bi obveščal ne samo strokovno, ampak tudi laično javnost, ni. Imamo ljudi, čedalje več jih je, ki se na samomorilnost spoznajo, toda za to ni volje, če ni volje, pa ni denarja.

Zakaj se vam zdi še posebej sporno, da je razkrita samomorilčeva identiteta?

V prvi vrsti je pomembno, da ne uporabljamo izraza samomorilec, ampak samomorilno ogrožena oseba. Kar se tiče čuvanja identitete, pa mislim, da je stvar jasna. Če človek dovoli, da se njegovi podatki objavijo, da se je pripravljeno izpostaviti v javnosti, povedati svojo zgodbo ali izkušnjo, ni nobenega problema, brez privolitve človeka oziroma, če je mladoleten, brez privolitve svojcev pa teh podatkov ne smemo uporabiti, še manj pa razkriti njegovo identiteto. Tu so stvari čisto jasne in mislim, da novinarska etika te stvari pozna, zato sploh ne bi smelo biti več nobenih vprašanj.

Se pravi, če je nekdo naredil samomor, potem rečemo, da je ta oseba bila samomorilno ogrožena?

Ne, če je nekdo naredil samomor, ga je pač naredil. Gre za to, da tistim samomorilcem, ki imajo za seboj samomorilni poskus, ki so bili kdaj suicidalno ogroženi ali so se celo zdravili zaradi tega, ne bi govorili samomorilci. Pri tistih samomorilcih, ki so naredili samomor, pa bi mogoče rekli, da gre za osebo, ki je umrla zaradi samomora ali pa je storila samomor. Da nekega dejanja ne poenotimo z osebnostjo. Tudi o shizofrenikih govorimo kot o ljudeh s shizofreno motnjo in o diabetikih kot o ljudeh s sladkorno boleznijo. Gre za to, da taka poimenovanja dobijo takoj slabšalni pomen, stigmatizirajo.

Kaj pa javne osebnosti? Mislite, da je pravica javnosti do obveščenosti večja?

To je pa ena dolga zgodba. Mislim, da je tukaj treba biti zelo previden. Če nekdo opravlja javno funkcijo na vodilnih mestih države, to ne pomeni, da morajo vse njegove stvari biti javne. Ljudje imajo pravico do zasebnosti in bolezen je seveda tudi intimna stvar. Ko neka bolezen, na primer resna depresivnost ali celo suicidalnost, začne ogrožati odgovorno javno funkcijo, pa ima javnost ne samo pravico, ampak je tudi politično korektno in pravilno, da se javnost obvesti, da ta in ta zaradi bolezenskih težav

ne more več opravljati svoje funkcije, je začasno odsoten. Prav je tudi, da se nekako pove, za kaj gre. Če damo transparentne podatke, je fantazij pri ljudeh manj – ljudje ne bodo ugotavljali, kaj je bilo. Če damo polpodatek, se pa začnejo govorice.

Če bi torej umrla javna osebnost, bi poročali, da je umrla zaradi samomora?

Zdi se mi, da je prav, da se ne skriva, ampak da se pove. Ljudje pa prepoznajo, da je prišlo do tega dejanja zaradi osebne krize in se okrog tega ne pojavljajo razne fantazije in govorice. O vzroku samomora je vedno težko govoriti, ker vzrok ni tisto, kar je neposredno nekdo naredil. Tudi ljudje, ki so poskušali storiti samomor, bodo rekli, da to ni bil pravi vzrok, to je bila le kapljica čez rob. Pri samomorilnosti in pri samomoru gre vedno za proces, ki nastaja nekaj časa; v tem času človek na razne način opozarja, da se z njim nekaj dogaja, in kar vedno vidimo, je, da je samomor večinoma posledica cele vrste spregledanih klicev na pomoč. Zato nekoga, ki pride v obravnavo zaradi depresije ali pa samomorilnega poskusa, vprašamo, ali ima za seboj že kak samomorilni poskus, ker zelo velikokrat vidimo in se tudi ve, da pri ljudeh, ki imajo za seboj nekaj samomorilnih poskusov, samomorilni poskus razumemo kot klic na pomoč. To ni manipulacija, razen kadar je to jasno vidno, v kakšnih zaporih ali pa penalnih institucijah. Vsak samomorilni poskus je treba vzeti resno, da nečesa ne spregledamo, ker človek na ta način kliče na pomoč. Ne more reči »pomagajte mi«, zato se je treba na to, vsaj prvič, odzvati – najbližji in strokovnjaki.

Kaj pa Wertherjev učinek? Lahko poročanje o samomorih vpliva na kakega občutljivega posameznika, da bi storil samomor?

Wertherjev učinek je bil že večkrat obravnavan. Poročanje o samomoru dokazano ne sproži več samomorov, vpliva pa na način. Tak je bil dunajski primer serije samomorov v podzemni pred desetletji, vedno so tudi kakšni mostovi ... Takšno poročanje se odraža samo tako, da lahko sproži v nekom, ki je že suicidalen, da si premisli glede metode, da bo na primer skočil z določenega mostu, kar dobi kultni pridih.

Kaj menite o nadlegovanju svojcev s strani novinarjev?

O žalovanju v zadnjem času več govorimo. To je psihološki proces, ki služi temu, da sprejmemo smrt nekoga in jo predelamo. Ne glede na to, zakaj je nekdo umrl (samomor, nesreča, bolezen), je treba upoštevati in spoštovati, da najbližji žalujejo, da so žalostni, da jim je hudo. Če bodo novinarji karkoli hoteli izvedeti od žalujočih, bodo izvedeli

kasneje. Svojci bodo sami povedali, kar bodo želeli, takrat pa jih je dobro poslušati in ne postavljati nekih svojih teorij in vrtati vanje. Žalovanje je zelo intimna stvar, ljudje jo doživljamo na različne načine. Poznamo proces, zakaj, na kakšen način žalovanje teče, vendar poteka zelo individualno.

PRILOGA B: Intervju z novinarjem Slovenskih novic Domnom Malom, univ. dipl. nov.

16. februar 2009

Najprej me zanima, ali imate pri Slovenskih novicah kakršenkoli etični kodeks, ki se ga držite? Kak interni kodeks na primer ...

Povedal bom, česa se držimo, ne vem pa, ali je to v skladu s splošnim novinarskim kodeksom, ker ga ne znam na pamet. Obstaja pa uredniška politika, česa se ne počne. V skladu z zakonom in etičnim kodeksom je verjetno to, da se z mladoletnimi osebami pogovarjamo in jih fotografiramo samo z dovoljenjem staršev ali skrbnikov, ena taka stvar, ki vas zanima, pa je, da o samomorih načeloma ne poročamo. Mi sicer dobivamo vsak dan policijska poročila z vseh policijskih uprav v Sloveniji, kjer so zabeležene razne smrti na železniških progah in tako naprej. To sproti preverimo, da ne gre za samomor, in tega niti ne dajemo potem v časopis, čeprav je, kadar policijske uprave posredujejo poročilo za javnost, to pač javni dokument. V Novicah tega načeloma ne pišemo. Tudi o posilstvih poročamo brez raznih začetnic ali pa imen. Načeloma. Če pa je neka grozodejna zgodba, kot je bila zgodba o Štajerki s Ptuja, ki jo je posilil oče, no, tam smo objavili začetnice, ampak nismo pa razkrili, iz katere vasi je. Pač ščitimo identiteto žrtve, če je ta mladoletna ali pa psihično prizadeta.

Na kak način pa zaščitite identiteto?

Saj pravim, o tem načeloma ne poročamo, če poročamo, pa zameglimo kraj dogodka, ne rečemo na primer v Mali Nedelji pri Ptuju, ampak na Štajerskem. Tako zelo nedoločno naredimo vse skupaj. Poročamo samo zato, ker je zgodba tako močna, da sama po sebi pritegne.

Kaj pa ostali kazalniki – na primer fotografija?

Ne, v teh primerih nikoli. Če pa hoče neka žrtev nasilja spregovoriti in reče, da hoče biti ovekovečena, jo slikamo v hrbet. Ampak to delamo v primeru, da sploh poročamo o zgodbi. Imamo namreč pravilo oziroma bolj načelo, da poskušamo pisati čim manj anonimnih zgodb, ker zgodba vseeno bolj pritegne, če govori o nekem z imenom, priimkom in sliko. Pri tako delikatnih zgodbah, kot vas zanimajo, kjer se dejansko najbolj odraža etika, pa mora biti res močna zgodba, da pristanemo na to, da ne objavimo imena, priimka in fotografije. Se pravi, če zgodba ni tako zelo močna, potem

o njej sploh ne poročamo, četudi hoče nekdo anonimno spregovoriti, ampak pač rečemo, da nas ne zanima oziroma nas zanima, če se bo predstavil, če pa se noče predstaviti, ne gremo v to. Ko pa gre za res močno zgodbo, ki govori o nekih grozodejstvih, potem pa pristanemo tudi na to anonimnost. To je odvisno od primera do primera.

Se pravi, se poslužujete bolj osebnega pristopa?

Ja, seveda, saj pišemo human interest zgodbe. Dogodek se zgodi, vanj so vključeni ljudje. Janez pove, kaj se hudega zgodilo, kaj mu je Štefan hudega naredil, zato gremo še k Štefanu. To so stvari, ki se dogajajo ljudem, zato jih je treba tudi predstaviti z glavnimi junaki, v imenu in sliki.

Kakšno se vam zdi poročanje slovenskih medijev o samomorih?

Mislim, da o samomorih večina medijev ne poroča. Temu se vsi izogibamo, ker so v ozadju osebne tragedije in stiske, zato o tem nima smisla pisati. O samomoru bi verjetno pisali, če bi se nekdo vrgel z nebotičnika, padel na nekoga in ga ubil. O osebnih stiskah in tem, kako jih reševati, pa mislim, da noben medij ne poroča. Saj se piše o samomorih, ampak kot o problematičnem pojavu. Pokojni Marušič jih je raziskoval in o njih pisal, mi pa smo o samomorih poročali predvsem v obliki pogovorov z njim in drugimi strokovnjaki.

Kaj pa tuji mediji – ali imajo tudi ti podobno prakso?

Ne bi vedel. S tujimi mediji imamo stik samo prek tiskovnih agencij, na katere smo vsi mediji naročeni (Reuters, AP, DPA, Tanjug), ti pa o samomorih ne poročajo veliko.

Kakšna je praksa, ki je v veljavi pri Slovenskih novicah, kadar poročate o samomorih?

Če se, recimo, zgodi, da policijska uprava napiše v poročilu, da so v dnevni sobi našli mrtvo osebo, vzrok smrti pa še preiskujejo (to je kar pogosto poročilo), najprej pokličemo na policijsko upravo tiskovnega predstavnika in ga vprašamo, kaj je v ozadju. Če reče, da gre za sum samomora, sploh ne gremo na teren. Pogledat bi šli, če bi nam rekel, da vzrok smrti še preiskujejo ali da gre najverjetneje za umor. Če pa policija reče, da je verjetno bil samomor, ne gremo na teren. Ko gremo na teren in se šele tam

izkaže, da je vzrok smrti samomor, pa se vrnemo v redakcijo in ničesar ne naredimo, ne poročamo o tem. Samomor ni priljubljena tema. Samomor ni zgodba.

Od kdaj pa je ta praksa v veljavi?

Mislím, da na Novicah od nekdaj. Ne vem pa, ali drugi mediji kaj poročajo o samomorih. Delo mislim, da ima včasih kako vest, da je vlak zbil 32-letnega Ljubljánčana, nič pa ne piše, ali gre za sum samomora. Ne vem, saj najbrž ste raziskovali kakšne članke.

Sem, ja. Zato pa vem, da v Slovenskih novicah obstajajo prispevki o samomoru.

A res? Imate kakšnega s seboj?

Imam jih kar nekaj. V katerih primerih torej poročate o samomorih?

(Preletava prispevke.) Samomori, ki jih vendarle objavimo, so izjeme, ki potrjujejo pravilo. Ne obstaja pa seznam, v katerih primerih samomor objavimo. Če bi Rebeka Dremelj naredila samomor, bi o tem seveda pisali. Tudi v tujini bi. Javne osebnosti že za časa življenja same pritiskajo na medije, ker si želijo publiciteto. Izkoriščamo drug drugega – javne osebnosti imajo reklamo, mediji pa imajo o čem poročati. Samomor pa je še toliko večja tema. Prav tako pokrívamo kombinacijo umora in samomora, in sicer zaradi umora. Za nas je zgodba tudi, ko se nekdo ubije pred pričami. Objavljamo še skupinske tragedije (umor in samomor, trojni samomor, zgodbe tipa Romeo in Julija), ker take zgodbe ljudje radi berejo. Za nas so zanimive družinske tragedije – če je ena družina izgubila več otrok, dva v nesreči, eden pa je naredil samomor, o tem poročamo. Če tuji mediji poročajo o nekem »zanimivem« samomoru, se ne sprašujemo veliko o etiki. Povzamemo njihovo poročanje – če so oni to objavili, potem še mi. Splošno pravilo je, da ne pišemo o samomorih, so pa specifični primeri, ki jih pokrijemo. Kaj pa je to? Ta mi je čuden. A je tudi naš?

Ja. No, ta prispevek je blizu temu, kako naj bi se etično poročalo o samomorih.

Ja, ampak je brezvezen. Zame je vest, da se je nekdo včeraj nekje vrgel pred vlak, mrtva vest. Take zadeve nam vsak dan sporočajo, pa kdaj, kot kaže, zaidejo v časopis, ni pa to neka praksa. Sicer pa že sama policijska uprava v svojem poročilu napiše, kako se je nekdo ubil.

V pol leta sem našla 61 prispevkov o samomoru. Kako komentirate to številko?

Mislim, da ni visoka in dokazuje, da samomori niso naša prioriteta. Teh je na leto pri nas okrog 600, v pol leta torej 300. Zraven pa še vsi samomorilni poskusi. Poročamo pa obširno v primerih, ko preiskovalci še ne vedo, ali je šlo za umor ali samomor.

Zakaj posvečate večjo pozornost zgodbam, v katerih je nekdo, ki je umrl zaradi samomora, tudi nekoga umoril?

O teh zgodbah poročamo, ker je nekdo moril, ne zato, ker se je obesil. Najprej je ubijal. Sprašujemo sosede, prijatelje, svojce ... Pridobimo čim več podatkov, saj je umor javni dogodek. Sojenje je javno.

Kako pa je s samomorilnimi poskusi?

Samomorilnim poskusom ne posvečamo pozornosti. Če se znajdejo taki članki v časopisu, se bolj zato, ker nam je ostal prostor na straneh črne kronike.

Našla sem namreč tudi primere, ko je na primer nekdo stal na mostu in so ga reševalci rešili.

Aja? Taka poročila nam pogosto posredujejo policijske uprave, tako da je možno, da jih kdaj vključimo. Določeno število vrstic je treba zapolniti in če se en dan nič ne dogaja, pač prepisemo vse iz policijskega poročila. Tako se mogoče znajde vmes tudi kak samomorilni poskus.

Torej vam policijske uprave javljajo tudi samomorilne poskuse?

Ne vseh, ker verjamem, da je samomorilnih poskusov ogromno. Ne, to se verjetno zgodi samo nekajkrat letno.

Imate kakšno osebno mejo, ki si jo postavite, preden greste na teren – na primer česa ne boste spraševali ali pa koga ne boste nadlegovali?

Mi nesreče in umore pokrivamo na drugačen način kot v resnem tisku. Če že pokrivamo prometno nesrečo, iščemo imena žrtev, gremo do družin, se pogovorimo z njimi in poskušamo dobiti fotografije pokojnih. Je pa to zoprno delati. Pri umoru še nekako gre, ker je sama iztočnica drugačna, pri nesreči pa se zelo slabo počutim. Se pa družine včasih same odprejo, ker hočejo govoriti. Novinar je njihov psihoterapevt, ljudje si enostavno dajo duška. Včasih se je neznancu lažje izpovedati kot sosedu ali prijatelju.

Kako poročate o samomorih?

O običajnih, vsakodnevnih samomorih načeloma ne poročamo. O samomorih poročamo, kadar gre za prav tipične primere, o čemer se odločamo od primera do primera. Če pa se odločimo, da bomo o nekem samomoru poročali, potem vključimo čim več podatkov in poskusimo čim več izvedeti. Da se nek problem dotakne bralcev, ga je treba personificirati.

Identiteto potemtakem večinoma razkrijete?

Mislim, da ja, sploh pa pri tujih samomorih, kjer prepíšemo zgodbo iz internetnega časopisa. Kaj te briga za nekega Jamesa Stuarta iz Londona. Te zgodbe pač enostavno prenesemo iz tujega tiska, z interneta. Vsak dan imaš namreč toliko in toliko strani, ki jih moraš zapolniti s prevodi. In zato pač delamo te tuje stvari. Upoštevati je treba, da je eno pisati o nečem, kar se dogaja pred domačim pragom, drugo pa o tem, kar se dogaja na primer v Ameriki. To sta dve stvari. Če že pokrivamo zgodbo, pa poskušamo dobiti čim več podatkov, torej tudi ime in priimek. Pri mladoletnikih čuvamo identiteto, pri umoru in samomoru pa objavimo ime in priimek, ker je umor sam po sebi dejanje, ki ga zmeraj pokrivamo z imenom, priimkom in vsem, kar se da o njem napisati. Če pri umoru ni v časopisu identitete umorjenega, je to izključno zato, ker je novinar slabo opravil svoje delo. Do leta 2004 smo od policijske uprave dobivali začetnice in natančen kraj ponesrečencev in udeležencev v kaznivih dejanjih. V februarju ali marcu 2004 pa je policija nehala posredovati začetnice in natančne kraje. Do takrat so napisali, da je 32-letni B. A. iz Male Ligojne ustrelil soseda, 34-letnega P. P. To je bilo za nas enostavno. Vedel si vas in si šel v gostilno, kjer so ti vse povedali. Zdaj pa napišejo, da je 32-letni občan iz okolice Celja ustrelil 34-letnega sokrajana. In to je vse, kar imaš – nič. Potem pač »masiramo« svoje vire na policiji in drugod, da nam povedo vsaj ime vasi.

Strokovnjaki priporočajo, da bi bil vsak prispevek o samomoru uravnotežen z napotkom za pomoč. Ali kdaj uravnovesite poročanje s podatki o tem, kam se lahko posamezniki v stiski obrnejo po pomoč?

Kaj naj pišemo o tem? Zmeraj imaš možnost nekam iti. Če imaš dandanes problem, pa ne veš, kam se lahko obrneš, moraš biti pa že malo neumen. Klikneš na internet, pa veš, kam moraš iti. Če si odrasel, pa tako ali tako veš. Obstaja ogromno nevladnih organizacij, a naj objavimo cel seznam? Slovenske novice niso nacionalna televizija,

izobraževalna funkcija ni v našem opisu nalog. Slovenske novice so komercialni časopis, ki oblikovno spada v rumeni tisk, vsebinsko pa mislim, da smo malo bolj dodelani, ne pišemo tračev. Trače prevajamo iz tujega tiska, članki, ki so naše avtorsko delo, pa so preverjeni na vse možne načine. Primarna funkcija komercialnega časopisa pa je zabava. Informiranje ni na prvem mestu.

Še vedno imate največ bralcev, kajne?

Ja, seveda, saj ljudi zanimata kri in sperma. Poročamo o umorih, pa tudi o čem pozitivnem, na primer, da je občan rešil potnika iz avtobusa, ki se je prevrnil. Napišeš pač zgodbo o junaku, human interest zgodbo. Sicer pa se držimo osnovnih zakonitosti poročevalstva. Vprašaš eno stran, vprašaš drugo stran. Vprašaš tudi strokovnjake. Že na videz nismo rumeni – naši članki so, če bi jih primerjali s tabloidnim tiskom, nenormalno dolgi. Nimamo tistih zakonitosti tabloidov, ki narekujejo velike fotografije in kratke tekste. Naši članki na prednjih straneh, se pravi od prve do šeste strani, so praviloma domače teme v Slovenskih novicah. In ti članki so večinoma celostranski, to so približno tri tipkane strani teksta. Smo rumeni ali pa tabloidni, ampak predvsem v grafični podobi. Včasih so naslovi bolj bombastični kot tekst.

Se poročanju o samomorih pri Slovenskih novicah izogibate zaradi možnosti posnemanja?

Ne, o tem ne razmišljamo. O samomoru praviloma ne poročamo, ker samomor ni zgodba, ki bi pritegnila. Za Wertherjev učinek pa je najprej potrebna vloga idola, ker nekemu neznanemu samomorilcu ne bo nihče sledil.

Ali bi javnost morala biti obveščena o samomorih oziroma kaj pridobi s poročanjem o samomorih?

Mislim, da javnost ničesar ne pridobi s poročanjem o samomorih. Edini način, kako lahko poročáš o samomorih in s tem pomagaš tudi javnosti, so članki, v katerih so objavljeni pogovori s strokovnjaki. To bi mogoče lahko vplivalo na javnost. Samo poročanje na straneh črne kronike pa mislim, da nima nobenega vpliva nanjo.